

MÉJJELEN MINDEN VASÁRNAP.

Előfizetési feltételek:

Egész évre ... kor. 20.—

Félévre ... 10.—

Negyedévre ... 5.—

Egyes szám ára 40 fillér.

A HÉT

POLITIKAI ÉS IRODALMI SZEMLE.

SZERKESZTI KISS JÓZSEF.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

BUDAPEST,

VIII., Népszínház-utca 22. sz.

Telefonszám »József« 527.

Hirdetések

felvétele ugyanott.

— Budapest, január hó 23. —

A Hét január elsején megkezdte a 25-ik évfolyamot. A nagy érdeklődés és meglehetősen szeretet, melylyel a művelt magyar olvasóközönség jubileumi számunkat fogadta, azt a megnyugtató tudatot kelti bennünk, hogy 25 éves munkánkkal megnyertük a közönség tetszését és kielégítettük igényeit. Ez az eredményes múlt legyen ígéretünk, hogy a jövőben még fokozottabb ambícióval teljesítjük kötelességünket.

Az új évfolyam küszöbén tisztelettel kérjük olvasóinkat a lejárt előfizetés megújítására és lapunk terjesztésére.

Előfizetési ár: Egész évre 20, fél évre 10 korona.

Uj előfizetőinknek ingyen küldjük a gazdag tartalmu jubiláris számot.

Krónika.

Az oláhok.

— jan. 23.

A nemzeti állam nagy válsága, bonyodalma, kifejlése, győzelme, vagy elbukása, az egész nagy történelmi existenciá-folyam akkora világmedrekben hömpölyög, amekkorát egy ember nem tud szabályozni, — valahogy így irtunk A Hét-ben a minap, a Tisza és az Apponyi nagy bajvívását csodálva. Így látjuk a dolgot a — hogy úgy mondjuk — politika fölötti politika távlatából, amely az ég boltozatától a pokol tornáczáig (gázutak aljáig, szénbányák mélyéig, petróleum-dágványok rejtekéig) nyul; a kis-politika, vagy amint mondani szokás: napipolitika szempontjából azonban más a szemvetés. Itt nem a magyar nemzeti állam jövődjéről van szó; itt a mai Magyarország rendjéről van szó: szüntelen provizóriumokról, amelyek egy bizonyos — egyszer ilyen, máskor olyan — politika folytatása végett szükségesek. Helyesebben: ma az szükséges a jó, a helyes, a (nincs rá más szó, bár a fogalomból sokat üresen, takaró nélkül hágy) *providenciális* magyar politika szempontjából, hogy a nemzetiségek nyugton legyenek, tegnap és tegnapelőtt és holnap és holnapután — úgy lehet — más (volt és lesz) szükséges. Ezért nincs igaza Apponyi Albertnek, és ezért *van* igaza: nincs igaza, amikor kárhozatba sujtja a kormányt, amiért *tárgyal* az oláhokkal («a tárgyalásba bocsátkozás pusztá ténye — azt hiszem, így volt — is megbocsájthatatlan»); igaza van, amikor azt mondja, hogy a fajok kontroverziái kiegyenlíthetetlenek, és ha kiegyenlíthetők (Apponyi nem így mondta, de ezt mondta), csak a pszichológia kompromisszumaiban, a lelkek titkos alagutján egyenlíthetők ki.

De Tisza István nem is ezt akarta; Tisza István talán érezheti, hogy ő, a politikája, a temperamentuma, a koponyája-szabása, a szava-hajlása szimbólikus kapcsolatban él a magyar fajjal, — itt azonban mégse mint egy faj, vagy mint egy nyelv, egy kultúra, egy evolúció-stáció modellje, vagy attaséja, vagy kancellárja tárgyalt. Itt Tisza: mint politikus, helyesebben: mint miniszterelnök tárgyalt; mint miniszterelnök, aki egy bizonyos és a maga és még vagy százezer ember szempontjából egyedül helyes és a nemzet érdekében való politikát folytat, amelynek egyik kapcsa, vagy hengerszija, vagy mit tudom én: kötőszöveve a nemzetiségi politika. Tisza István konzervatív politikus; és mert hogy ma a politikacsínálás anyaga már tullepte azokat a délköröket, amelyeket Bluntschli, Stahl, Gneist, Treitschke, Walcker és a mult század — különösen a Zollparlament — katedratudósai a *liberalizmus*, *konzervativizmus* vonalaiban meghuztak, azt kell mondani: *osztálypolitikus*. Ő és — akár tetszik, akár nem — vele az ország betüvető embereinek többsége, a magyar intelligencia (ezt a hiányos tömegfogalmat úgy limitálnám, hogy: azoknak az embereknek az összessége, akik naponta egy napilapot elolvasnak, háromszor étkeznek és — ha rajtuk mulik — két-négy gyermeket nevelnek) a középosztályban látja a magyar nemzet piros véresejtjeit, a középosztályt akarja megerősíteni, azt a különös nép-komponenst, amelyhez — például — a kliens nélküli ügyvéd nem tartozik hozzá, de Polónyi Dezső vagy Darvai Fülöp hozzátartozik. Tisza István úgy látja és (a példa daczára) nem ok hijján, hogy ez a középosztály gyengül: meg akarja tehát erősíteni egy — az osztályharczok sortüzében még elhasználatlan — középosztálylyal, a románnal. Ki nem emlékszik a királyi mesemondóra, a *Jövő század regénye* felhőt taposó víziójára? Tatrangi Dávid Kin-Tsen hegyei mögül lóditja világra az új magyarokat, mikor a régiek kifáradtak, — Tisza István az erdélyi havasok búbajos völgyeiből hoz új középosztályt, mikor a régi kifáradt. Ezt úgy hívják, hogy az érdekek közösségének megteremtése, ami, ha — hacsak részben is — megszünteti a lelkek forgalmi akadályát. Valamikor új arisztokráciát teremtettek így, ma új nemzetiségi középosztályt; és ahogy — úgy gondolom, ez a Tisza István koncepciója — a Baichok, Csekonichok, Nikolicsok, Bissingenek, Degenfeldek, Stubenbergék, Desásseok, Piret de Bihainék, Pallaviciniek, Logothettiek magyar nagybirtokosokká yálván, a nagybirtokosok közös érdekszférájában jó magyar patriótákká váltak: épp úgy jó

magyar patrióták lesznek a Maniuk, Ungureanuk, Frentiuk, ha a magyar középosztály közös érdekszférájába kerültek. És minthogy az osztályérdekek közössége magával hozza a könyvek, színházak, passziók, igények és igény-kielégítések közösségét, illúzióriússá válik minden kulturális, meg közigazgatási »nesze minden, fogd meg jól«, mert amire a másik generáció élni fog vele, már nem kell neki. (Aki látta Erdélyben azt a nagyon sporadikus folyamatot, hogy az akkreditált, a »vállalt« oláh birtokosok hogy szegényednek pohárcsengés közt a hétszilvafás gentryhez, az el tudja képzelni, hogy a most »magyar rangra« emelendő oláh bankdirektor úgy herdálja el a vagyont a Rácz Pali muzsikája mellett, mint egy lipótvárosi bankdirektor első sarja.) Nem kell neki, mert akkor már magyar lapot járát, magyar kaszinóban ferblizik, magyar nótát fütyül és magyar szabású filozófiát visel. A gheftókat sosem azok emelték, akiket a gheftóba zártak, és az oláh középosztály különvaló kultúrelétét is azok teremtették meg, akik minden magyar közművelődési egyesületet az oláhok ellen állítottak talpra. Ha az oláh diplomás proletariátus válsága meg lesz oldva és az oláh — bocsánat a trivialitásért — *tutisták* a magyar tutisták czímborái lesznek, akkor először: nem költögetik minden kulturinstinktusukat Bukarestből és nem fedezik minden kulturalköltségüket Bukarestben, másodszor: nem törekszenek arra, hogy minden-egymarad udvarház a telekkönyvi teherlap fejfajegyzekére kerüljön és nem lesz a Papból lett Pop, a Lukácsból lett Lukaciú és a Vajdából lett Vojvoda (csak példának mondom a neveket) a román banktőke muszkavezetője; harmadszor: ha ez a román középosztály nem lesz kénytelen az existenciáját a román parasztnyomor vadonjain építeni: a román paraszt se lesz többé ördögüző, hektikás, kocsmában háló, kultura csufja; negyedszer: a társadalmi levegőváltozás a sejtek és idegek titokzatos nemzetiségi politikáját is új vágányba viszi és a többi már a természetes asszimiláció dolga.

Igy — így valahogy képzeljük a Tisza István nemzetiségi koncepczióját. A többi: az olvasó dolga...

Polónius.

Késői lovag éneke.

Van-e álmában virágos kertje
Reám gondolni jár-e belé?
Nyílnak-e néki álomszin rózsák
Hajnal felé?

Boldog-e, ho-ya lelke üvegjé
Álombus arcczal, álmatagon,
Színes golyóként karóra tűzöm,
S nála hagyom?

Lehel-e sok but, égő vágyódást,
Lehel-e forró sóhaj, belé?
Lelkem léggömbje felszáll-e tőle?

Szive fölé?

Falu-Tamás.

A Heléna gyöngye.

Irta: VITÉZ MIKLÓS.

Ahogy lefordula a nap fényes trónusáról, a messzi vizek magukba vették a világosságot és ennekutána csillagokat ringatának mélységes ölükből. Csend borula Velence városára és meghala az utczákon az élet. Ablakrácsok vas szövete mögött gyenge mécsvilágnál kiki elkészüle a maga estebédjével: gazdag a dus asztal finnyás terheivel, szegény a déli lábosok szikkadt maradékaival. Aztán álmoknak adák fejüket, dőlven párosan hűs nyoszolyára, vagy elhevérvén társtalan rongyokkal bélelt padokon. Az utcai vizek halk beszéddel ütődtek a házak falához. Némely tájról huros zene pengett... Tiszta és szent tavaszi éj lett. Ilyenkor játszanak a csillagok százféle fényben, ilyenkor pattanik ki a bimbók bimbója, a legszebbik virág, ilyenkor fogan az örök derű, sok játékos élet csirája, mert ilyenkor a legforróbbak a csókok, ilyenkor lobbanik ki égetőn a társi vágó...

Heléna pediglen készítgeté magát az éjszakának. Kibomlott szőke fürtös haját fésűvel rendbeszedé, három ágba foná és csattos fésűvel illetté tetejében. Testét bódorgó kindosi párával szagosítá, felöltvén magára legfehérebb gyolcsát. És minekutána selyemmel bélelt bársony ruháját felvévé és nyaka köré füzé muranói gyöngysorát, melyet Fernando ajándékozta neki nászi ajándékkul, a füstös méceset magasra tartván a tükörhöz járula, hol is belemosolygott a maga képébe, — hamvadón égő buja képébe... Aztán Heléna, mint minden este, az ablakrács mögül szeretők után lese. Mikoron odaült megszokott helyébe és fényes szemét az utcai homályba küldte, szája körül a testükkel élők elbizakodott mosolya terpeszkede. Kusza eszében ilyenkor a tiz évek estéiből nevek és férfiember alakjai kavarnak fel, kiknek aranyait és bódult szavokat Heléna az ő testével szolgálá ki. Szemével az utcát bámulá, honnan új férfiakat és új aranyakat kívána, közben szíve megtelék az ő léhaságának keserves tudatával... Hajára rávillant a hold fénye. Heléna szép vala és, mint mindig, mosolygott...

A szűk utcán léptek kopogának, egy ödöngő, ittas férfi halada el az ablak alatt. Heléna előre hajola és megkinálá testével az ittasat, de az nehéz fejével a földet tekinté és bukdácsolva botorkált tova... Majd járulának el Heléna előtt összeölelkezett szerelmes párok, kiknek forró suttagásuk felhatola Heléna ablakáig. Heléna visszavoná fejét az ablaktól és testben irigységgel megrázkóda... Az éjszaka pedig lassan törleszkedék, a hold fáradtan vontatá az ő fényes testét a háztetők felett. A levegőben terhes virágszag érzett és a kőfalról lecsüggő virágok lassu ingással válaszolának a tenger felől érkező szélnek... Helénát fulladás környékezé az éjszakában. Ennyit még nem várakozta, ennyire még sose kívánczók szerelmesen hozzásimulni egy férfiemberhez... Egyszer csak férfiak hangos társasága érkeze az ablaka alá. Heléna fejével előre bókola és megmutatá magát a férfiaknak. Azok feltekintének hozzája, egyikük nevetéssel mutata reá és azt mondá: »Mondsza, szép Madonna, vajjon elférnék-e mindannyian szűz karodban fehér nyoszolyádon?«

Helénát boszankodás melege önté el és szégyenkezve húzá vissza amazok gunyja elől szőke fejét. A férfiak egyszer csak körülállák az ablakot és gitárszót mimelve, csufondáros énekbe kezdenek:

Mátkám, mátkád	Szüz ajkadra mátkám
Mindenki mátkája,	A szám csókot,
Drága, drága	Drága csókot,
Ajka mosolygása.	Mátka csókot
Csak vón' egy tallérkám	Örömet csókolna.
Ha ha ha	Ha ha ha...

Mikoron elvonulának és hangjuk csak messziről bánta Helénát, Heléna mély sóhajtással megereszté könyeinek áradását. Sajgó fájdalom nyomaskodék mellére. És tehetetlen boszankodása mérget gyújtott szívében. Szerette volna aranyos papucsának hegyes hegyével megrugni és megtapodni a csufondáros hangukat. Szerette volna könyesen kiáltva mindnek, az egész városnak szemébe kiáltani, hogy gaz, gaz, aki őt, aki a szegény lányt azért bántja, mert az a testét... És szerette volna megkínózni magát, úgy hogy letépne magáról a selyemmel bélelt bársony ruhát, a gyöngysort, a gyolcsát és ostorcsapásokkal borítani testét, amíg csak sima bőre alól vér nem serkenne elő, piros vércseppek, amik lassan ráfolynának mellére, karjára, fehér gyolcsára és bársony ruhájára... Heléna ajkáról mély sóhajtás szakadt le. Szíve hangos dobbanással küldé forró vérét megaláztatott fejébe, szemével kérdezően meredt belé az éjszakába, hogy mért, mért illetik őt az emberek durva bántással?... A falon futó virágok, az ég, a hold egy nagy ködfoltta terpedének széjjel. Heléna fejére mint harang kongása ez a gondolat zudula: Nem kellek senkinek, nem kellek senkinek; mert rut vagyok, mert rut vagyok... Heléna bőséges könyhullatások közepette siratá meg testének hamvadását... Aztán újra felemelé fejét és újra megtekinté a határtalan csillagos eget, a szélben bólogató virágfürtöket és daczos szándékkal ily szavakat ejte magában: Nem, nem igaz, az nem lehet. Én szép vagyok még. Még sokat és soká akarok szeretni... Megrázá szöke fürtös fejét és úgy tekintett ki az utcára, mint fellázadt népére a csendparancsoló koronás király.

A hold körülfolyna ezüstösen fejét, ujjai a gyöngyszemeket babrálá Heléna.

Álla pedig ekkoron ablakának előtte egy férfiember, kinek is arcát rut sebhelyek boriták. Bocását pedig szemét éhes vigyorgással a rácson által Heléna felé. Heléna felitatá nedves arcáról a könnyet és halk döbbenéssel tekintett a férfira. Az csak állt egy időig szótalan és vigyorgását szemének hunyorgatásával kíséré. Sötét köpeny fődé alakját, karimás fövegijén hosszú toll konyula hátra. Heléna azt is észre véve, hogy eme férfi oldalán nincs kard, hanem köpenyege alatt botra támaszkodék, ami szokatlan vala a férfiak viselkedésében. A sebhelyes megszólítá: »Heléna, Heléna, tán meg sem ismeresz te engem?«

Heléna nevéen neveztetvén, elcsodálkozék és még jobban ráérölteté szemét az idegen férfira, de ekkor se jöve rá, hogy az ki is lehet.

A sebhelyes újra hallatá szavát: »Ej ej, Heléna, gyarló az eszed. Vagy tán megöregedtem, megviseltnek az évek?! Mondhatom, arcod megpillantása a kegyetlen fogu időt juttatja nekem is eszembe. Ugy-e csak, ugy-e, kikezdet, megrágott egy kissé mind a két tönket? He-he, seba. Azért illik emlékezni a régi jó időkre. No, jöjj rá magadtól, úgy illik. Nosza, annyit elárulok mégis, hogy Paulo a keresztnem, festés vala hajdani foglalkozásom. Hajdanit mondék, mivel már régen abba hagytam. A kezem reszketése gátola munkámban. Hallod, Heléna, az én kezeim reszketnek? Hisz ismered őket. Tudtak szorítani, tudtak ölelni, mit? a hitvány rézgarast ujjaim, ugy-e, meghajliták?... És téged is meghajlitottalak. He-he-he... Hát igen, tudod, most azért jövék, hogy... ejnye, hisz te azt

igen jól tudod... hogy játszszunk a régi tüzekkel. He-he-he. Tudod-e már, ki vagyok?«

Heléna a dicsekvő hangból inkább, mint a torz vonásokból felismeré Paulóban ama férfit, kivel régen szerelemben élt egy ideig. Paulo akkoron a Tizianiskola tanítványa vala. És tíz év óta, hogy elváltak egymástól utjaik, egyik sem látá a másikat. Heléna ijedt csodálkozással látá, hogy Paulo megroggyant, arcának csontjai kidülledtek, szeme összezsugorodék mély üregében. Heléna megborzada érzésében eme hirtelen elkorhadt arcz rémétől és hamarjában az a gondolat rögzött meg elméjében, hogy megtagadja az ismeretséget Paulótól és elutasítandja őt. Ehhez képest értelmetlenül ingatá fejét: »Nem, nem, én nem láttalak soha«.

»Óhó, — kiálta fel Paulo — nem láttál volna? Heléna, hát nem te lennél ama leányzó, kit tíz évnek előtte magamhoz vevék, hogy alakját vásznamra fessek és ott tartám őt jó szeretőnek?«

Heléna szívét összeránditá a gyönyörre és a fájdalomra való hirtelen emlékezés. De megőrizé szándékát, mivel felette undorodék a sebhelyes Paulótól, azért tagadva inte fejével és dadogva mondá: »Nem, nem, tévedsz«.

»Istenemre, pedig a hangod is úgy cseng, mint az övé, csak egy kissé kopottabban. Hát nem te volnál? Az átkozott hold csalfa fénye téveszte meg akkor, mivel látni még látok... Ne vedd zokon, drága ismeretlen, ki nékem régi szép szeretőmnek, Helénának tetszetté lenni, ne vedd zokon tévedésemet, mert hogy im eszem össze cserélte téged vele, az inkább válik dicséretedre, mint szégyenedre. Igen ám, Heléna szép leány, kecses teste sokáig állt előttem műhelyemben szönyeges pódiumon. Kemény munka volt őt megfesteni, de megérdemelte. Oh, az jó kép volt. A vén Tizian is megbólongatta. He-he. H nem az vala ám csak a kemény munka, ahogy megszelidítettem ezt a szöke bestiát. De legyőztem. He-he. Azaz, ki tudja, két fele van az éremnek... Elvesztém szemem elől, pedig mondhatom neked, szép ismeretlen, hogy drága gyümölcsöt ejték ki kezemből. De az ostobaság felett ostobaság jajogni«. Heléna reszketé belsejében, mint ama hideglelősök, kik egyazon időben éreznek forróságot és vaczogtató hideget testökben. A férfi felkacsinta rája: »Finitur eloquentia, — mondsza szép hugám, nem nyujtanád ki ajtódnak kulcsát, hogy bekerülneék ágyas szobádba?«

Helénát kísértésbe hozá az emlékezés. De azért csak erőt vévén hangján, könyeit visszaparancsolá és valami belső hangtól eltökélten azt válaszolá, hogy ő férjjes asszony és az ő férjeura itt alszik a belső szobában, ő csak főfájásnak miatta jöve az ablak hűs levegőjéhez.

Paulo káromolván szerencsáját, felette boszankodék, majd meg átkokkal illeté Helénát és minden asszonyállatot, kik őt tönkretevék, csontjainak velejét kiszívák. Heléna hangtalan tekinté rája. Mikoron pedig megindula, elszörnyülködve észlelé, hogy Paulo járásában, lábainak kaszálásával ama kiközösített nyavalyásokhoz hasonlatos, kik betegségök miatta a város végére tiltattak. Heléna sima fehér bőrén borzongás reszketé át. Homloka nekiesett a vasrácsnak, melle zihált, mintha szörnyü veszedelem torkából menekülne. Esztét bénává rémité a gondolat, hogy — oh szüzanya — hólnap már ő is ott künn lenne a belpöklosok rettentő csapatában, ha Paulót, régi szeretőjét magához bocsátja. Eme gondolat megrémegteté testében. Kezével a gyöngyszemeket morzsolá, szája úgy mozdult, mintha valakivel beszélne, ijedt szemét a semmibe függeszté és sirt-sirt,

keservesen, boldogan, mivel megoltalmaztaték az ő tisztasága... Aztán lelankadott fáradt nyaka, feje ráhajolt karja vánkósára, melléhez ingva ütődtek a gyöngyszemek...

A Campanella harangjai éjfél utáni kettőt ütének, reá felelgetének más templomok. A haranghangok úgy uszának a levegőben, mint riadt bárányszemek a csillagvirágos égen... Heléna ajka körül elsimulának a fájdalommal panaszoló vonások, lelke felszabadula a retentő nyomástól, melle könnyűen lélegezve emelkedék. Helénán erőt vett az álom, elszunnyada és könnyű, derűs álmot látta...

»... Nagymama, nagymama, hallod-e? A harangok énekelnek, a tenger felé árad a nép, ünneplőruhában az egész város. Nagymama, a szomszédék Pietrója azt mondá nekem, hogy ma jönnek meg, tiz nagy hajó, száz bárka hozza őket, azt mondá, hogy győztek, hogy ma szállnak partra. Nagymama, igaz-e, Pietro azt mondá, hogy az én apám is köztük van?»

»Igaz, igaz, te kis bohó, szépsze Helénám, jön apád is, jön az én fiam. Hisz imádkozál érte, hogyne jöjjön. Kis kacsódba im most is virágot adok, hogy te, te nyujtsd átál neki. Várj csak, várj. Hogy megcsodál, hogy megnőttél, itt e bársonyruhában jössz te eléje. Így-így. Fogd a virágot, jer, menjünk. Kis kacsódat add ide szépen és el se is engedd sohasem, jó kis leánykát erősen tartani, mivel könnyen elsodorják a népek és akkor eltéved. Ugy, bizony...»

És elindulának várni jó apuskát, egyetlen fiút, a fekete ruhában tipegő nagymama és a kicsi virágbokrétaival a szépsze Heléna. A levegőben fényes nap, hullámozó harangzene és a siető emberek gyors beszéde vala. Heléna kis kacsója szorosan fűződé a nagymama csontos kezébe. A Canal Grandén felvirágozott gondolák, a Piazzettán aranyos talárban öszhajú papok, a Doge-palota ablakain hosszú lengő-lobogó zászlók. A kis Heléna szájátva álmélkodék e pompázatos látványokon, szeretett volna elmaradni és mindent egy napig csodálni. Oh, a kis Mária szobra hogy bólogatott Helénára, amint arany sátor alatt éneklő száju emberek vitték. Ott állapodának meg a kis Máriával a Canal Grande torkolatánál és onnan várták a harcból hazatérő hajókat. A kis Heléna le nem vevé tekintetét a kis boldogasszony szobráról. Egyszerre csak ágyuk dörrenének, mely hatalmas hangoktól megrázkódék a kis Heléna az ő testében. És akkor kiemelének egy csillogó vértzetű férfit a bárkából és vállukon vivék az emberek a Piazzettára, kiáltván szüntelen: Vivat, vivat. Ennekutána sok hajó köte ki és sok harcos ember szálla a partra. Kis Heléna az embereknek hátaitól az egészről nem látott mást, mint hogy a nagymama egyre előrenyujtá nyakát és szája ezt motyogá: »Ez sem ő, ez sem ő«. A kis Mária állt bársony ládikón sok fehér stólas papok közepette és körötte szentképes zászlók lobogának. Jöve pedig egy harcos ember a nagymamához, hogy nincs, elesett az ő fia... Mért engedé el a nagymama az ő kis unokájának kezét a sok ember között, mért jajdul sirásra oly keservesen: »Fiam, egyetlen fiam!«... Oh, a kis Mária nem sir, az inkább egyre mosolyog. Ni, most felveszik és megindulnak vele... Ha a nagymama elengedi az én kezem, én megyek a kis Mária után. Nézd, hogy mosolyog... Itt... itt a virág, neki viszem, neki adom. Jöjj, nagymama, utánam... És elindula ámuló szemekkel a kis Heléna a kis Mária után, nem vevén észre, hogy a nagymama, ki sirásba törődve gyászolá az ő egyetlen fiát, nem jön mögötte. És a kis Heléna boldogsággal hallgatá az éneklő papokat. A nagyok lökdösek, lábára tapodtak, sirásra fakadt,

nem töröde vele senki a tolongó emberek között, csak a bólogató kis Mária, ki jóságos mosolyával megvigasztalá... Máriát egy nagy oszlopos templomba vivék, hol letévék lépcsős oltárra. Aztán elhagyá mindenki a kis Máriát, csak a szépsze Heléna álldogála előtte. Mikoron pedig egészen egyedül találá magát a nagyboltozatu templomban, újra sirásra fakadt és elszomorkodva ült le a kis Mária elé a lépcsőre. Kezéből kihullék a csokor virág, mit is észrevevén, lehajola érte, megcsókolá és egyebek hijával odatevé az arany ruhájú, mosolygó Mária lábaihoz. Mária megrezzene a kis Heléna keze érintésétől, mitől szépsze Heléna ijedten tekinté a Madonna arczába, kinek két szeme szögletében mintha két csillogó könnycseppet látta. Heléna boldogan, könnyű szívvel sompolyga ki a templomból... A nagy tér üres vala. A kis Heléna, kinek kezét elengedé az ő nagyanyja sok ember közepette, elsírá magát keservesen, mivel eltévede...

... Heléna álmodó fejét hűs szellő borzoló meg és felriadt. Könyes szemére, bódult fejére ránehezédék az álma. Felemelkedé, lankadt tekintetét végighordozá a szürkületi égen. A kéményeken tulra bukott a hold és lila derengés borítá el a házaknak falát. Heléna a szendergő fénybe nézett, sóhajtott és megvetett nyoszolyájához járula. Testével ruhástul lerogyott, fejét magához húzá a vánkós... Ah, a régi szegény kis Heléna, aki akkor egyszer először tévedé el... És aztán még hányszor... Mikoron már kivezett a nagymamával a fekete bárka, el, messzi... nagyon messzi... Aztán hányszor tévedé még el?... Mig egyszer egy este... Antonio... Nem... Nem... Helénának összetapadt pilláit új álom környékezé meg...

... Ne, ne! Nem akarom... Szivem nem kívánja látni arcotok, ti árnyékemberek!... Rossz, rossz, csömörlött és nem kívánt órákat megélemedve, hosszúra nyultan újra látni!... Ne huzz vásott karoddal, rossz emlékezet, az ablakrácsához!... Fájd, fájd, hallani újra a zivajtokat, ti elment, elfelejtett férfiemberrek!... Ne idézzetek szennyes óráim gonosz mivelői!... Mit akartok! Mért vonultok a szűk sikátoron által hosszú menetben élém?!... Oh, szüzanyám, mért jöttök az elborult tegnapból a ma világába?! Mért daloltok reszelős torkotokkal részeg dalokat?! Mért kinoztok?!... Aludni és álmodnom kéne a kis Máriáról, aki rám mosolygott régen. Énekelnem kéne könnyűen szálló szüz dalokat. Mért huztok az ablakrácsához?!... Engedjétek!... Oh, szüzanyám!... Hát itt állok rácsos régi ablakom mögött, felfeszített szemem mindannyitokat ismer... Ne nézzetek rám! Ne nyissátok emlékeztetőn éhes férfiszátok... Oh, szüzanyám, mért bocsátád élém csufolkodni bűneimnek seregét? Én nem akarom, nem kívánom a rossz szat... De beteljesedék... Im, itt jönnek az én szomorú életemnek lélektelen leventéi... Oh, látlak, Antonio, első férfiam, csuf rászédőm. Szádon még most is oly könnyűen kél a folyékony mézes hazugság? Oh, te, te habzsolád fel az én lányságom és te tévé asszonyává mindez him seregnek, te zuditád reám ez éhes férfiakat... Fuss, fuss, föld el orczád előlem, miként akkoron elszökél mellőlem asszonyságom első, elalélt pillanatában. Légy átkozott, Antonio... És az is, aki ott jön utánad, azt is találja átkom kemény szívének közepén... Te, te is eljövél, Paulo? Ki magadhoz csábítal festeni belőlem szüz Máriát. És gyalázattal borítád szegény testem. Emlékszem, emlékszem. Mikoron pedig képeden istenasszony levék, megunád vágyad szolgáló, vétkező testemet és magad helyett reám szabadítád ocsmány társaidat, kik ott jönnek mögötted. Oh, Paulo, átkom foganjon ujjaidon, melyek-

kel hazug-szép képeden felmagasztaltál és földre teper-tél!... És te, te kufár, te lélekcsaló, testem árulója, gaz Nicolo. Magadhoz vevél, asszonyodul tevé, harmadik este pénzért árultál. Vigyorgó hazug szemed földre sülyesz, kezded élvezd az aranyt, mit eladott testemmel néked kiszolgálék. Oh, méreg volt a borodban, hegedüdben kerítő szándék. Házaid tánczos örömlégényi, nézd, ott jönnek mögötted. Gaz Nicolo, váljék a kezdedben minden pénz sárrá, mert átkozott és szenny-syes a te minden pénzed... Te is eljöttél, hitvány Fernando? Kemény, karod most is tudja még for-gatni gondolád evezőjét? Viszel még most is olcsó nász-utra, ringó vizi utra szegény örömléányt? Tudod-e, mit mondál, mikor gondoládba csaltál: »Viszel vizi utra, ringó nászi utra királyi leányt?« Jól hazudtál, meg-győrtötél, meggyaláztál, s mikor meguntál, kilöktél a muranói temetőpartra. Fejedelem valál, Fernando, kedvesedet egy talléron vett gyöngygyel boldogítád. Még megvan, im, itt hordozom királyi nyakamon, nem égeti szemed az ócska üveg? Menj, menj. És te is, mind, kiket az ablakból lesve engedék magamhoz!... Oh, szüzanyám, hát ennyien valának? Arczuk vonal-zata egygyé szakadt emlékezetemben. Éjszakák ismeretlen árnyéklevetái, siessetek!... Oh, hogy nem akarnám megismerni lányos hangodat, verset sugdosó szavadat, szüz Alessandro. Mégis várj, hadd nézek egy pillantásig szegény sápadt arczodba. Te jó valál hozzám, szépen szerettél, pénzed el nem vevém. Ugy-e, szomorúságos az élet? Fáj tán még most is, hogy panaszzal beszélek? Vagy elfogyának, ugy-e, már régen a könyűid? Kis gyerekek, sápadt poétám, menj, menj. Nézd, sarkodba gázol már a száz másik... Te, te, Alessandro, légy áldott, örökre áldott!... Nem, nem, ti többiek, kik fej nélkül közeledtek, titeket nem tudlak látni!... Hívém, hogy ti muló perczei valátok éjszakáimnak és im, így felsorakozva látom benneteket az éltém... Ne, ne énekeljétek azt az át-kozott dalt:

...Mátkám, mátkád,
Mindenki mátkája...

Huzódjatok árnyéktestetekkel a nyirkos falhoz közel és menjetek, én elkergetlek, én elbocsátalak titeket... Oh jaj, ott jő valaki, egy sötét köpenyeges rettentő férfiember, kinek kard helyett bot remeg kezében és lábát kaszával huzza... Reszkessetek, siessetek előle! Aki ott jön, az a halál!... Ne téveszsen meg benneteket tollbóbitás fővege, se vigyori két szeme!... Én mondom, én ismerem, rátok gázol, mivel ő maga a halál!... Már emeli rátok reszkető bot-ját... Hess! — kiáltja. Ugy-e féltek? Ugy-e elfuttok előle!?... És te, halál embere, mért állsz meg abla-kom előtt? Rács védi testem előled, nem félek tőled, nézd, rád kaczagok!... Tudom, ki vagy, reszkető inu halálemler. Te vagy a megátkozott Paulo, és én vagyok a te megátkozód, régi Madonnád, Heléna. Csakhogy rács földi ám testem, átkozott ujjad hozzám nem érhet!... Mért függesztetted üreges szemed a szememre? Mért nyujtogatod sebhelyes kezéd karmait felém? A rácson mit keresel? Oh, szüzanyám, a rács elvásik a kezedtől!... Mint szuette fát, örli szét ujjad. Ne jöjj be hozzám!... Nem tudlak szeretni!... Én nem vagyok Heléna, énnekem férjem uram van, aki itt alszik a hátsó szobában... Jaj lesz, ha felébred!... Ne, ne lépj be! Ne fogj meg!... Ne hurczold testem a megvetett ágyhoz!... Borzadok tőle, utállak, Paulo, te vagy a halál!... Ne ölj meg!... Még élni, élni akarok, tisztán, tisztán... Oh ne, ne. Irgalmazz, Paulo... Nicolo... Fernando... Antonio... Oh, szüzanyám!...

...Heléna vergődve tusáza nehéz álmában és mikoron felkapá fejét szétbomlott fűrtelével, halálos félelem riadoza szemében, testét pedig ólmos zsibba-dás zsugorítá össze... Az ablak rácsán által reggeli derű özönlék be, a nap fehéren tüze a falakra, a virágok felemelék fejüket feléje. Vasárnapi reggel lett... Heléna fejében összekuszálódék az álom a valósággal. És amikor végigtekinte a nyoszolyán eltepert tes-tére, szétduzt ruhájára, irtózáttal borzonga meg magá-tól. Aztán mereven felállt, homlokát végigsimítván kezével, körülhordozá tekintetét a körötte való dol-gokon, mintha csak most tekintene meg mindent először. Ujjai lecsuszának kibomlott hajának hosszú fonatán és ölében pihenének meg. Heléna nézett, nézett maga elé, aztán az ablakhoz lépe. Eszében úgy érzé, még mindig álom dereng. Homlokát rászoritá a hideg rácsra. Összeborzada. A harangok misére szól-tak és megindula mind a hívők serege a templom felé. Heléna ráemelé tekintetét az ablak alatt járó-menőkre, az ünneplőruhás asszonyok imakönyveire, az ügyetlen gyermekek tipegésére és végül hosszan nézé a virágo-kat, melyek ablakával szemben a falon virítanak.

A messzi vizekről érkező szél felborzoló a virágok fűrtjeit. Heléna rájuk irányzá figyelmét és ajka körül mosoly kélt. Mosolygó tekintete olyan vala, mint a pólyás gyermeké, melynek föléje hajolván, játékot mutatunk. Heléna kezét emelé a virágok felé, el akará érní, hogy tépne belőlük. Mikoron látá, hogy azok ujjaitól messze esnének, lassan, még mindig mosolyogva eljőve vissza az ő szobájába, megigazitván nyakán az ő gyöngysorát, mintha csak az volna az ő egyetlen ruházatja, aztán ajtaján által az utcára lépe. Lassan illeszté lábait egyiket a másika után, mint aki félne, hogy melléje lép a hegyi ösvénynek. A virágokhoz járula, bokrétányit szakíta s kezében tartván meg-indula. Ment, ment egyenesen, mint aki a régi utját járja, melynek minden lépését és göröngyét ismeri. Biztos vala utjában, melléutczákra tére, majd meg a Rialto hidját lépdelé által. Az emberek utána fordulá-nak, kik meg előtte valának, kitérének előle. Tekinte-tök, melyet a szöke Helénára vetettek, olyan vala, mint aminőt nyomorékra, vagy eszelős emberre szoktak szána-kozással vetni... Heléna nem látá mindezt, hanem előre révedt tekintetével csak halada a maga utján... És elére a Frari-templom kapuja elé, hol is mielőtt belépe, a bejárásnál való egyik oszlopon felejté tekintetét, mignem a sok hívők által be nem sodor-taték a templom belsejébe... Mikoron pedig Heléna a templomba lépe, fogadá az ő füleit ájtatos ének, melyét lágyan vezet az orgonaszó. Heléna emberekbe ütöde, kik elhuzák az ő ruháikat a mindenki lánya elől, hogy meg ne érintenék őket. Heléna alázatosan átjárult a főhajón és egy mellékoltár felé irányítá lépteit. Itt színes ablaknak alatta hófehér takarón a mosolygó, könyező Mária állott. Heléna ugy emelé rá félénk szemét, mint rég nem látott boldogságos rokonára, az aranyruhás kis Mária jóságosan viszonzá tekintetét. Heléna odahelyezé az arany ruha alól előre álló kicsi lábakhoz az ő virágait. És ennekutána térdére ereszkedvén, megcsókolá a földet.

Feje fölött a nagy oszlopok között nehéz tömjén-illat terjengett széjjel és a boltozatig megtölté a temp-lomot a harsogó orgonaszó. Heléna maga elé sülyeszté szemét és betölté és áthatá egész testében a hatalmas égi hangzás. Ajkára mosoly ereszkedék, szemének szögéből könnycseppek tódulának arczára. Mikoron pedig elcsillapodék mind az orgona, mind az ének, Heléna leakasztá nyakáról gyöngysorát és miként mások a boldogasszonyt rózsafüzérével, ugy morzsolgatá

Heléna a hamis gyöngyszemekkel ő is imádkozását. Ily állapotában vevé Heléna az urasszonyának szelíden riadozó hangját: Heléna, Heléna, nékem és az én fiamnak ekkorig valál kemény nőtény oroszlán. Ezután ügyekezéssel, hogy szerény báránynya változzál és én téged részessé teszek az én nagy kegyemben...

Helénának lecsuklott feje és haja, az ő hosszú hullámu szőke haja beborítá mind az ő arcát, mind az ő vállát. A színes üvegablakon által feléje hintette a nap sugarát. Heléna ujjai között megszakada a gyöngyökét átfűző fonál és imádkozás közepette elhullék mindig egy-egy szem. Kik Heléna közelében térdelének, hallhatták az ő imádkozását, mely szóla imígyen: Antonio... Fernando... Paulo... Nicolo... Alessandro... Alessandro... És minden egyes férfit neve kimondásával elhullata Heléna egy könyvet és egy gyöngyszemet. A gyöngyszemek halk koppanással gurulának széjjel Mária lépcsőin.

Toll és tőr.

— jan. 23.

HA A DOLOG NEM LENNE MINDENNAPOS, még nevetni is lehetne rajta. Nevetni lehetne azon, hogy gróf Batthyány Tivadar hazafiságra, sovizmusra és más effélékre tanítja Rákosi Jenőt.

Hogy minő joga teszi ezt? A gróf ur függetlenségi párti, s mint ilyennek külön megbízása van a magyarok istenétől, hogy a hazafiságról megfelelőbb hangon szavaljon. A függetlenségi párti hivatalból jobb hazafi, mint a hatvanhetes polgár, s ha a függetlenségi azt mondja, hogy a románokkal nem lehet tárgyalni, mert azok külföldről kapják a tanácsokat, akkor itt nincs helye a vitatkozásnak. Igaz hogy valamikor a függetlenségek is barátkoztak a csehekkel, lengyelekkel, eljárógtak Prágába, Krakóba és Lembergbe. Igaz az is, hogy valamikor Magyarország kormányzója is tárgyalt idegen hatalmakkal, tehát általánosságban mégsem állítható, hogy nem szabad idegen államokkal tárgyalni. De az urak memóriája úgy van megkonstruálva, hogy akkor mondja fel a szolgálatot, amikor a politikai érdek így kívánja. Amire nem czélszerű emlékezni, azt ők a helyzet diktálta pillanatban elfelejtik. És így történhetett, hogy Batthyány Tivadar elfelejtkezett arról az óriási különbségről is, melynek perspektíváján keresztül nagy szerénytelenségnek látszik, hogy a gróf ur felcsap Rákosi Jenő sulmajszerének.

A FERENCZ JÓZSEF MŰVÉSZETI DIJ odaítélése körül egy kis felháborodás keletkezett a magyar művészek között. A díjat csak egy művész kaphatja, s mert sokan vannak, akik nem kapták meg, tehát nagyon sokan igazságtalannak tartják a bizottság ítélezését. A háborgóknak igazuk van, de azért a háborgók mégsem igazságosak. Mert akik maguk sem tudnak igazságosan bíraskodni, azok eljátszották a jogot, hogy másoktól igazságos ítéletet követeljenek. Miért legyen a főváros igazságosabb a művészet iránt, mint maguk a művészek? Miért legyen a főváros elfogulatlan, ha a művészek elfogultak? A művészekről tudjuk, hogy művészekből álló zsűri még sohasem tudott a művészek megelégedésére bíraskodni. Ezer mellékes szempont vezette őket a bíraskodásban és diadalmasan

mindig az került ki egy ilyen versenyből, akit előkelő politikusok protegáltak, vagy aki garantálni tudta, hogy legközelebb viszonzni fogja ugyanilyen igazságszeretettel a zsűri bíraskodását. A művészek tanították meg a laikusokat, hogy ilyen kérdésekben hogyan kell bíraskodni, ne kívánják hát, hogy a laikusok tegyék jóvá azt a temérdek bünt, amit a művészek a magyar művészet kárára elkövettek.

A BALOLDALI URAK pompásan mulattak azon, hogy a képviselőház elnöke nem értette meg Esterházy gróf angol czitátumát és már-már rendre utasította a szónokot, aki pedig csak ennyit mondott angolul: Tisza nem tévedhet. Persze, ők is csak akkor értették meg, mikor Apponyi már megmagyarázta nekik, hogy mit jelent az angol czitátum. Ha Apponyi nincs a Házban, a gyorsírók nem jegyezhetnék volna fel: »Élénk derűtség a baloldalon«. De Apponyi ott volt a Házban és neki köszönhetjük, hogy az egész baloldal műveltebbnek látszott egy pillanatra, mint a jobboldal. Pedig hát az Apponyi nagy intelligenciája nem érénye az egész baloldalnak, mint ahogyan boldogult Uray Imre esetlensége sem volt az egész baloldal büne. Hisz emlékeznek arra, hogy Uray Imre hogyan járt az udvari ebéden? Mikor nyers kappanban tálták fel a káviárt, Uray jókorát szelt a kappanból és hozzálátott a falatozáshoz. A baloldal nagyon röstelkedett és a jobboldal nem nevetett, hanem hallgatott. Nem mindenki ért az udvari ebédekhez és nem mindenki ért angolul.

MÁRÓL-HOLNAPRA FELLENDÜLT az irodalmi és színházi kritika. Ujságok, amelyekben sohase láthat az ember komoly kritikát, hirtelen beszegődtek az irodalom és színház szolgálatába. Mi történt itt? Semmi. Az Akadémia egy fiatal politikusként ítélte oda a Vojnich-díjat és a politizáló sajtó rögvest politikai ügyet csinált az ügyből. Az eset nem mint irodalmi vagy színházi esemény érdekelte, hanem mint politikai affér. A színház ezuttal deresnek volt felhasználható, melyre ráfektethették a kormányt, tehát természetes, hogy nem szalasztották el az alkalmat és felcsaptak irodalombarátoknak, hogy annál vadabb kormányellenségek lehessenek. Ime, az irodalom, színház és művészet csak ott tud jelentőségre szert tenni, ahol valamelyest belekapcsolható a pártpolitikába. Hogy hasznára válik-e mindez az irodalomnak és művészetnek? Bolond kérdés! Ha a pártpolitika azt hinné, hogy ezzel használ valaminek, akkor a világ minden kincséért se foglalkoznék vele.

Krónika II.

Fehér színház.

— jan. 23.

Az elmúlt napokban szép és lelkes szavak hangzottak el az új színházi kultúra, a megnemesedett, tisztasággal teljes színjáték érdekében. A lelkesedők, akik szívük formátlan és burkolt vágyainak megszólalását érezték ki e szavakból, együtt szálltak velük; a cinikusok, akiknek jól értesült lelkét hidegen hagyta a nagyratörő fantázia, megmosolyogták azokat. A nagyközönség pedig, a közös életet élő tömeg talán nem is vett tudomást e szavakról, nem beszélt az eszméről, hanem saját hatáskörében megcsinálta azt, amiről az

idealisták ábrándoztak. És a nagyközönségnek, hogy akaratát végrehajtsa, nem is volt szüksége se grófokra, se hangversenyekre, a nagyközönség egyszerűen nézi meg az idén az erkölcstelen darabokat, ellenben estéről-estére tapssal és táblásházzal ünnepli a színpadon jelentkező ártatlanságot. A színházak nézőterein lágy, könyves szentimentalizmus árad, a sikert ebben az évadban Budapesten, az erkölcstelenség híres városában, a fehér darabok aratták s a pikantéria ismert színházának idej programja fehérebb, mint a frissen esett hó.

Az erkölcsök jámbor tisztelője ebből a körülményből szívesen fogja azt következtetni, hogy Budapesten az emberek megjavultak. De ne legyünk részesei az ő naiv hiszékenységének, az emberek nem javultak meg, egyáltalában nem javultak meg, az emberek még kevésbé erkölcsösek, mint valaha. Ezt az erkölcstelenséget azonban nem szabad valamely különösen tragikus értelemben felfogni. Az emberek sohasem egészen jók és sohasem egészen rosszak, ellenben bőven és fentartás nélkül kiveszik a maguk részét a bünből és az erényből egyaránt. Jórészt egyszerre mind a kettőből, de nem egyenlő mértékben, mert ők ketten, a tűz és a víz, nem igen férnek meg egymás mellett s valamelyikük mindig felül kell hogy kerekedjen. Hogy melyikük? — arra nézve nem lehet általános szabályt felállítani azon az egyen kívül, hogy — mindig a másik. Az élet közös ritmusa a színházból sem hiányzik, akcióra itt is reakció következik, sőt, miután a színházban az emberek vágyai sokkal közvetlenebbül és kevesebb tartózkodással nyilvánulnak meg, itt az erkölcsi váltogazdaság még sokkal világosabb és érthetőbb. Az emberek szívesen fogadják a pikantériát és tapsolnak neki, a színház felbátorodva a sikeren egyre több és több pikantériát nyújt, míg végre egyszer a közönség elfelejt tapsolni. Jólakott, torkig van vele, unja s már a következő estén a színpadon minden fehér és rózsaszín, gyermek szerelmek nyíladoznak, a zsöllyék hölgyei a zsebkendőjük után nyulnak, a színházból eltűnt a parfüm-illat s a romantika, a bájos, egyszerű játék szellője fujdogál.

A budapesti közönség ma erre a szellőre vágyik s ezt igazán nem lehet csodálni. Éppen elég ideig volt meg nélküle, éppen eleget tapsolt a hálósobáknak, elégszer pirult ki izgató és izléstelen szavak hallatára, itt az ideje, hogy végre megundorodjon tőlük. De ha undorodik, abból ismét nem szabad erkölcsi fölényére és haladottságára következtetni. Erről a fölényről akkor tett volna tanuságot, ha a szabadszájú színpad első produkcióit visszautasította volna. Ez azonban nem történt meg, a XIX. század végső szakában, a fin de siècle lázas és tulfinomult éveiben a merészség, amelylyel a francia színpad a publikum érzékeit csiklandozta, sikert aratott. A siker pedig a merészeket még merészebbé tette s a Vigaszínház színpadán sorra leperegtek azok a francia darabok, amelyek elmentek a lehetőség legvégső határáig. Végre is elérkeztek ehhez a határhoz s itt megállapodtak; a jó francziák,

akikben mindig volt annyi izlés, hogy őszinték maradtak, tovább nem mehettek. Ismételték önmagukat, de minden további igyekezetük hatástalan maradt, a közönség unta őket. A szegény erkölcstelen francziának befellegzett s a siker pálmáját az erkölcsös németek ragadták magukhoz, akik megmutatták, hogy igenis lehet többet merni, mint amennyit a francziák mertek. Csak szemtelenség kell hozzá és képmutatás, amely társadalmi kérdéssé mélyíti el a szerelmet és hosszú filozófiai elméletekkel burkolja körül az egészen közönséges szándéku erotikát. A németek aljas és számító darabjai következtek tehát, az a szellemi perverzitás, amely műtőtermet rendezett be a színpadon, hogy orvosi köpenyben tálalja föl azt, amihez a frakkos francziák nem mertek hozzányulni. E fantáziátlan, de vakmerő és hipokrita németek azután ismét tovább mentek, mentek egészen addig, ahonnan már tovább menni nem lehet, mert nincs hova. Megmutatták, hogy a közönség mindent elbir, de végre az ő alacsony spekulációjuk is csődöt mondott, mert immár semmi sincsen, amit a közönség elbirjon. És ettől a pillanattól kezdve a tisztesség az egyetlen jó színházi üzlet.

Innen az angolok sikere és innen Bataille utolsó bukása. Nem csodálatos-e, hogy ugyanaz a közönség, amely A balga szüz-et felemelte, ifjabb nővérét megbuktatja? Bataille nyilván nem változott, a darabjai sem. De a közönség változott, a közönség azóta annyi mindent látott, s oly igen természetes, hogy most az után vágyik, ami az annyi minden között nem szerepelt. S ez a tisztesség, a rendes, polgári szerelem, a forró és tiszta vallomás és a darab végén az ásó-kapa. A közönség — nálunk és mindenütt — fáradt és unja, restelli a színházat, amely saját életének viharzó, elcsigázó képeit mutogatja, vagy még jobban az életet, amely tönkreteszi az idegeit és elfásítja az érzéseit. A közönség husz esztendővel ezelőtt még fiatal gyerek volt, aki éppen hogy belekóstolt a nőkbe és a világ legcsodálatosabb teremtésének tartotta a cocotte-ot és a hisztérikát. Ma már tul van a débauche-on, volt dolga cocotte-okkal és megismerte a hisztérikákat, ma kifáradt, kissé blázirt, kopaszodó férfi, aki undorodik mindentől, ami festék, pezsgő, mámor és nyugalomra, boldogságra, forrásvízre és ártatlan fiatal feleségre vágyik. A kítombolt gavallér gazdag nagyur és meg is kapja, amit akar, íme ma már tizenhatéves leánykákkal ismerkedik és könyezve, olvadón, rózsaszínű álmok között szerelmes, mint egy tánciskolai növendék. Meddig tart e szerelem? — Ki tudja? A megtért bűnös előregszik és meghal, de helyébe fiatalok jönnek, a megcsömörlött közönségből ismét fiatal, vágyakkal teli közönség lesz, amely megint unalmasnak fogja találni a falusi ártatlanságot és a félvilág után vágyakozik. A gyermekek nem okulnak apáik példáján és önmagukon akarják kipróbálni a jót és a rosszat s a közönség szintén nem lesz okosabb a saját balesetéből. Felkel, hogy ismét megbotoljon és megbotlik, hogy ismét felkeljen. És ismét, és ismét... Ez a világ rendje!

Jean Preux.

Az utolsó Stuart.

Angol-amerikai regény, CASTLE ÁGNES és EGERTON után.

I. rész. Délután.

(3)

— Az én kis lányom! — kiáltott Helén diadalmasan Favereau felé, és sietve Nessie után ment.

A herczeg is felegyenesedett, lesimitotta haját, és közömbösen szólt Favereauhoz:

— Hitemre, már el is felejtkeztem a kis árváról! Hogy is hívják? Nem is tudom, mondta-e Helén. Egyébiránt mindegy, Helénnek örömet okoz. Ah! Parancsolsz valamit? — fordult Helén felé, ki karjára tette a kezét.

— Nem jössz fogadni a vendégeket?

— Minthogy az urak nyilván gyalog jönnek, — válaszolt a herczeg — mi talán, Favereau és én, itt maradnánk, hogy darabos férfivoltunkkal ne sértsük a női ömlengés báját. A viszontlátásra!

És Helén kissé kelletlenül távozott Nessievel együtt.

Cluny herczeg pedig megvárta, míg a nők egészen eltűntek, aztán nevének hintaszékébe vetette magát és cigarettára gyújtott.

— Hadd élvezzük ki még ezt a néhány percet — szólt. — Milyen szép is volna, ha nem kellene számot vetni a Nessie-féle karmos nénivel, meg a többivel, — s egy kissé felsóhajtott. — Milyen kár, hogy ez a kocsi-rakomány így reánk omlik! Azt hiszem, vénülök, mert semmiképp se lelkesít ez az amerikai ismeretség. Bár jó fiu lehet; mint a kormány bizalmas embere, úgy jött erre a kiállításra. Ami a fiatal márkit, Totol öcsénket illeti, megvalloim, a szürkülő legény apró tökéletlenségein már nem igen tudok nevetni. A kis árva pedig? Oh, az ilyen kis árvákat könyv nélkül ismerjük! »Igen, uram...«, »Nem uram...«. Különben, szegény kis lélek, nem sok vizet zavarhat, és amint mondtam, Helénnek örömet okoz.

ÖTÖDIK FEJEZET.

Favereau mélyen elgondolkozva, kezét hátul összefogva, fejét mellére csüggesztve, csendesen mérgette a terraszt le s fel a vörös alkonyfényben. A fáradtság árnya vetődött arczára. Mintha kialudt volna benne valami belső világosság a Helén távoztával.

Ugy látszott, oda se figyel a Cluny beszédjére. Ez pedig, kényelmesen hintázva, lábait ki-kilökte, karjait nyakán összefonva, mind hangosabban és melegebben folytatta:

— Nincs hozzá fogható asszony kerek e földön! Oh, milyen jó itthon lenni vele, mily nyugodalmas, mily édes! És, barátom, sohase banális, amint a jó fehér kenyér, a tiszta forrásvíz sem banális, vagy maga a végtelen kék égboltozat sem.

Favereau megállt a hintázószék előtt, egy pillanatra ráfordította tévete tekintetét az önmagával teljesen megelégedett emberre, aztán tovább ment lassan, sulyos léptekkel.

— Ez a házasság a te műved, kedves öreg barátom, — folytatta a herczeg melegen — sohase tudnám eléggé megköszönni.

Favereau a terrasz végére érve, megfordult, egy széket egészen a herczeg mellé huzott és leült.

— Igen, ez a házasság az én művem. De nem kívánom, hogy megköszönd.

És hangja, mozdulatai olyan sulyosak voltak, nála annyira szokatlanok, hogy a herczeg meglepve,

vigan hintázó székét egyszerre meglassította, eldobta cigarettáját és előrehajolva, mereven nézett barátja arczába.

— Edvárd, — folytatta Favereau — amiket az imént mondtál feleségedre vonatkozólag, egészen csinos frázisok.

— Frázisok? — válaszolt Cluny egy kis szünet után. — Szó sincs róla. Szívem szerint beszéltem.

Favereau mélyet sóhajtott és szólt:

— Hiszem, hogy az igazat mondod. Nem kételkedem, hogy örülsz, mikor visszajössz Helénhez. De nem tűnik fel neked is, ki ennyire érzed, mily boldog vagy házasedetben, hogy nagyon is gyakran és soká vagy távol? Nem félsz, hogy egyszer csak derengeni talál Helén előtt, hogy a te gyakori távolléted nincs mindig összefüggésben ugynevezett gazdasági és társadalmi kötelességeiddel?

A hintaszék mozgása teljesen megszűnt. A herczeg éppen oly mélyen elgondolkozott, mint előbb Favereau. Lassanként elhalványult. Aztán mélyen a Favereau szemébe nézett és habozás nélkül, a meggyőződés őszinte hangján, lassan, komolyan, nyomatékosan szólt:

— Nem tudok elképzelni nagyobb szerencsétlenséget, mint azt, hogy valaha megzavarjam a Helén lelki békességét. A világon mindenre képes volnék, hogy ezt elhárítsam.

És a herczeg ismét visszadől székébe, megkezdte a hintázást és új cigarettát sodort. Rágyújtott, eldobta a gyújtószálat, eregette a füstöt, mosolygott és megnyugvással folytatta:

— A drága lelkem! Ha angyal szállna le az égből, az se tudná megingatni bennem való hitét.

Favereau fölkel haragos arccal, megfogta a szék karját, mely recsegett sulya alatt.

— És ezzel, — szólt tompán, csaknem suttogva — ezzel a bizodalommal te könnyelműen visszaélsz! Edvárd, te sokkal hitványabb vagy, mint hittem.

Aztán elfordult s mint egy törődött vén ember, úgy vonszolta nehéz lépteit a terrasz másik vége felé.

A herczeg elképedve, úgy bámult utána, hogy szinte kómikus volt. Majd felugrott hirtelen, utána-vetette magát öreg barátjának, átölelte vállát s becézgetve szólt hozzá:

— Ej, no! Miféle darázs csipett meg téged ma este? Jól tudod, hogy nem vagyok hitvány. Azt nem mondom, hogy Helént megérdemlem, — az képtelenség volna! Vannak hibáim, természetesen...

— Hibáid! — szólt a másik, gyorsan visszafordulva és hangjában, tekintetében olyan szomorú megvetés volt; hogy a herczeg megdöbben tőle, lehorgaszotta fejét, mint egy tettenért suhancz.

— Oh, Helén jobban ismer engem, — szólt hal-kan, lesütött szemmel — jobban, mint akárki közületek. Ő egyedül ismeri bennem azt is, ami jó. Mig ti csak a rosszat lájtátok. Pedig én a középuton vagyok: ember, egyszerű ember. Aztán nem a jó tulajdonsága mutatja az ember igazi mivoltát?

— Edvárd, Edvárd, Edvárd! — kiáltott a másik — ez mind üres szó! Ami benned jó, — Isten őrizzen, hogy tagadjam — a jobb részed tudja legjobban, hogy ez mind csak üres szó! — S mialatt vizsgál-gatta ezt a szép férfiarcot, mely még mindig rendkívül üde, fiatalos volt, bár itt-ott ezüst csikok fénylettek a tömött barna hajban: — Nagyon félek, — így folytatta — hogy az a vásott rossz fiu, akit egykor jobban szerettem, mint ahogy a legjobbat is szerethettem volna, sohase fog kihalni benned. S majd jön egy nap

— és Favereau ajkai reszkettek — amikor végre is összetöröd az asszony szívét!

— Hogy tudsz ilyet mondani! — szólt Cluny és karja ismét ott volt öreg barátjának a vállán. — Nézd, öregem, még nem késő, hogy megjavuljak. Favereau, no valld be, ugy-e, kissé szigorúan ítélte meg? Azt megengedem, Helén jobb férjet is kaphatott volna, hogyne! De nincs még egy férfi az egész világon, aki úgy megértene, úgy együttérezne velem, mint én. Lásd, el kell ismerned, hogy boldoggá tettem őt.

És amint meggyőződött magában, hogy alaposan okoskodik, lassanként hangja is biztosabbá, zengesebbé vált, végre csakhamar diadalmas fölényvel ismételte:

— El kell ismerned, hogy boldoggá tettem. Vagy azt hiszed talán, ha megsértettem volna valaha legtitkosabb gondolatában, megsértettem volna akár mint nőnek, akár mint szentnek legkisebb érző idegszálát, ragyogna-e arcán a boldogságnak ez a dicsfénye?

Favereau lassan, kelletlenül nézett szembe diadalmaskodó barátjával.

— Látszólag tetszetős az okoskodásod, bölcselkedő herczegem — szólt ajkán inkább fájdalmas, mint sértő gunnyal. — De hadd nézzünk egy kissé mélyebbre, lássuk, mit rejt a tetszetős felszín. Nem jutott eszedbe soha, mivé lenne Helén boldogsága, ha egyszer...

— Megállj, — szakította félbe Cluny — hadd fejezzem be én. Ha jól sejtem, azt képezed, hogy én talán, amint mondani szokták, megcsaltam a feleségemet!

Favereau indulatosan megragadta a fiatalember karját s úgy kiáltott rá:

— És te mered mondani, hogy nem?

A férj pedig egy perczig habozott s aztán határozottan szólt:

— Soha! Soha! — és a teljes meggyőződés hangján folytatta: — Legalább a jobb valóm, az a jobb részem, mely egészen neki van szentelve, az nem csalta meg soha!

— Eredj! — kiáltott Favereau, s egy haragos mozdulattal ellökte magától a herczeget. — Te javíthatatlan!

— Kedves Favereau, — szólt Cluny, az ő nyugodt, kedves módján, minden sértődés nélkül — legyen egy kis belátásod. Jöszte, üljünk le erre a padra. Mily édes a virágillat... és nézd, ez a gyönyörű naplemente! A legszebb idő, mikor jó emberek egymás mellett ülve, egymást megérthetik. Gyujts rá még egy cigarettára s ne nézz ily sötéten. Végre is, én nem vagyok olyan nagyon rossz fiú... Hát, ha te nem akarsz rágyújtani, én rágyujtok... Azt kérdelek tőled még egyszer, nem tettem őt boldoggá? És végre is, nem ez a földolog? Mint magad is nagyvilági ember, el fogod ismerni, hogy nincsen olyan férfi, aki őt igazán megérdemelné. Nincsen olyan férfi, már ahogy a férfi egyáltalán teremtvén van, emberi gyöngeséggel, szenvedélyekkel, aki vele éveken át egy szinten maradhasson, ne árulja el gyarló emberi voltát.

Favereau csak egyet-egyet köhintett közbe szárazon.

— Éppen oly joggal követelhetnéd egy emberi lénytől, — folytatta Cluny, forgatva kezében a cigarettát, aminek meggyújtására, úgy látszik, nem is gondolt komolyan — éppen oly joggal, még ha egy szentséget vett volna is nőül, hogy egész életét a templomban töltse! A férfinak dolga van künn a világban, még ha poros, sáros, vagy bűnös is ez a világ. Nekem is ki kellett mennem ebbe a világba, bármilyen áhitatos imádója is voltam feleségemnek. El kellett hagynom

néhanapiján a szentélyt, hogy a legyőzhetetlen emberi gyarlóságnak még az árnyéka se vetődjék az én szent feleségem és jobbik énem tökéletes boldogságának szep-lőtelen helyére.

Favereau most nem állhatta meg, hogy föl ne kaczagjon. Aztán hátradőlt, fölneezett az égboltra s alig hallhatóan sóhajtott:

— Szók, szók és szók!

— Hát, kérlek, végre is, — kiáltotta a másik, most először pattanva föl — mi az, amit szememre vethetsz? Halljuk, mi az? Miben hibáztam? Miféle bűnöket követtem el hited szerint, amikor távol vagyok tőle? Jó Isten, ezek mind olyan dolgok, amelyek egyszer elkövetve el is mulnak, mintha sohase is lettek volna. Nézz ide, Favereau, párisiak volnánk mind a ketten... Megittam egy csésze teát, jól van, valamelyik nagyvilági nő boudoirjában. Jó czimborák társaságában, jó vacsora mellett, kitekertem egy-egy pezsgős-üveg nyakát. Ennek vagy annak a jó barátomnak unszolására kimentem a longchamps-i versenyekre, vagy a zöld asztalnál elvesztettem néhány tekerics aranyat. Hát, ez mind oly rettenetes dolog?... Szerintem ez mind a mai nap olyan apró gyönyörűsége, amiről a holnap semmit se tud... Hiába, az ember beleharap néha a tilos gyümölcsbe, abba az almába, mely ott terem a hozzánk hasonló nagyvilági emberek titkos gyümölcsösében és ilyen titkos gyümölcsösünk mindnyájunknak van, életünk nyílt kertjének egyik hátsó zugában. És én azt mondom neked, Favereau, hogy ennek a silány vaczkornak a fanyar íze még arra is nagyon jó, hogy az ember igazán meg tudja becsülni a finomabb gyümölcs értékét.

— A jó és gonosz tudásának fája — szólt Favereau gunyosan. — Csakhogy a gondolat, kedves Edvárdom, nem nagyon új. A kísérlet, ha jól tudom, igen régi keletű.

— És aztán? Nem vagyok én Ádámnak a fia? — szólt Cluny, kissé hetykén. — De bizony! És az vagy te is. Csak nem fogod azt állítani, hogy te sohase lopóztál be ilyen titkos gyümölcsösbe és sohase kóstolgattad a titkos gyümölcs fanyar-édes ízét. Oh, te se voltál makulátlan!

Favereau előrehajolva, szigorú tekintettel mérte végig Clunyt. Elgondolkozott. Fölmerültek lelkében fiatalkori tévedéseinek kísértő szellemei.

— Nem voltam, — szólalt meg végre; de a következő pillanatban föllángolt a szeme, az erek kidagadtak halántékán, — nem voltam makulátlan, — ismételte és szava, mint lesújtó ítélet, csapott le könnyelmű fiatal barátjára — csakhogy én nem voltam Helénnek a férje!

Pillanatnyi csend volt. Előbb meglepetés, aztán csakhamar mélységes szégyénérzet borult a herczeg arcára.

Favereau mind a két karját térdén nyugtatva, tenyerébe hajtotta lángoló arcát. Ötvenhat évet élt. Agyát, szívét nyugtalan lüktető vér táplálta. Sok baja volt vele. De azért még most is elég fiatal volt és elég gyöngye, hogy kinosan tudjon szenvedni.

— Titkos gyümölcsös — szólt hangosan. — Jóságos Isten! És ezért, — gyötrődött magában — ezért mondtam én le rólad, oh szerelmem!

HATODIK FEJEZET.

Mikor a herczeg ismét megszólalt, mintha egészen kicsérélték volna.

— Igazad van, ezerszer is igazad. Belátom, hogy hibáztam. Ennek az örültségnek vége. Hiszen a világban mindenről le tudnék mondani, csak azért, hogy

Helén egy könnycseppet se ejtsen miattam. Oh, higgy nekem! Ez most már nem üres szó! A becsület szava. Remélem, hiszed! — s odanyujtotta kezét öreg barátja felé. — Vagy rajta kaptál-e valaha, hogy becsület-szavamat megszegtem volna? Azt mondom, Favereau, hogy többé nem távozom mellőle. Megpróbálom, meg, hogy igazán az legyenek, aminek ő hisz engem.

És egész lelke ott remegett hangjában. Aztán, mikor látta, hogy Favereau nem válaszol, kinyujtotta reszkető kezét, csüggedten leeresztette és várakozott.

A másik jól megfontolva így szólalt meg végre:

— Mégis történni kellett egyébként is azonkívül, — amit, hogy is fejeztél ki ügyesen? ... igen, hogy itt egy csésze teát ittál, amott kitekerted egy pezsgőspalack nyakát, ami téged erre az elhatározásra bír.

A herczeg hallgatott. A másik pedig folytatta: — Különben amaz ártatlan, vagy mondjuk apró gyönyörűségek sorozatában, amikről a holnap semmit se tud, vajjon hova illeszti be Cluny herczeg azt a bizonyos szöszeke fiatal hölgyet?

— Istenem! — szólt a herczeg megriadtan fölugorva, hogy a pad is megrendült bele.

Favereau hallgatott, látta, hogy elevenre talált.

— Istenem! — ismételte a herczeg és minden csöpp vér kifutott arcából — honnan tudhatod?

— Az ember mindent meg szokott tudni — válaszolt Favereau szomorú, hideg tekintettel.

— Istenem! — szólt a herczeg még egyszer, most már csaknem suttogva — ki mondta neked? Tudják mások is?

— Beszéltek a klubban. Beszélhetnek róla a szalóknokban is. Úlj le, Edvárd. Miért ez az izgalom? Azok után a részletek után, melyeket magad is beismertél, a csésze tea, pezsgőüveg stb. után nem hiszem hogy azokban a körökben sokat veszíthess jó hírnevédből... És Favereau hangja most a hideg gunyból átsapott a melegebb haragba. — De mit mond Helén, Edvárd, Helén? Figyelj csak ide! Éppen az imént fogtam be Rodriguezné asszony száját, hogy Helén előtt ne fecseljen. Oh, csak Helén iránt való szeretetből, jó tanácsot akart neki adni, hogyan tartsuk otthon férj-uramat. Szent Isten! Hiszen csak nem, vagy egészen bolond, hogy ilyen boldogságot és milyen boldogságot, oh, Istenem, — és hangja egy perczre megcsuklott — kockára tégy, miért? a te titkos gyümölcsösöd almájának édes-fanyar zamataért! Eredj! Eredj!

Clunynek beszédre nyíltak halvány ajkai, de egy szót se tudott kiejteni.

— Az ördögbe is! — tört ki Favereau boszus haraggal. — Hát azt hiszed, hogy egy Cluny herczeg bátran futkározhat titkos kaland után Narbonne homokbuczkái közt, a névtelenség leple alatt, mint a senki fia? Már előbb is többször óvtalak. A mi körünkben is többször hibáztál. De ez a dolgod mindent meghalad. Aztán ki ez a sárgahaju leány? Most hol van?

— Nem tudom — szakadt ki végre a szó Clunyből. — Nem tudom. Nem is akarom tudni. Sohase látom többé. Bár ne is láttam volna soha! Oh, valóságos ördögi kelepcebe estem.

Felugrott, néhány nyugtalan lépést tett, majd megfordult és ismét levetette magát a padra barátja mellé.

— Érdekes! — szólt kacagva, de a kacagásban mintha a foga is vaczogott volna. — Mondhatom, nagyon megijesztettél! Elfeledtem, milyen kitűnő tehetséged van tragikusan tüntetni föl mindent, ami csak összefüggésben lehet a házaselet kötelességeivel. Oh! — szólt hirtelen, mintegy elébe vágva egy fenyegető visszautasításnak — nem akarom védeni magam,

többé meg se próbálom. Igazad van s talán sokkal nagyobb mértékben, mint magad is hinnéd. Még ezelőtt két héttel, ha így prédikálsz, nevetek rajta és nevettem volna bátran a szemed közé, mert hiszed, vagy nem, minden bolondságom dacára a lelkiismeretem akkor még tiszta volt. Most azonban... Most jó leczkét kaptam. Nagy Isten, milyen leczkét! De nem is tudom elmondani, magamnak se tudom megmagyarázni, hogyan eshetett meg velem ez a dolog.

— Facilis descensus, — mormogta Favereau a foga között. — Szegény barátom, a magyarázat olyan könnyű.

— De most már vége, hála Istennek, vége van — kiáltott Cluny nyugtalanul mozogva. — Ezen a réven semmi aggodalom. Helén sohase tudhat meg semmit. Léha fecsegségre ügyetse vet... Különösen ha mindig mellette leszek. És én nem kockáztatok újabb távozást oldala mellől. Nyugodjál meg: jó leczkét kaptam.

— Kedves Edvárdom, — szólt Favereau és hangjában nyoma sem volt a fölmelegedő enyhülésnek — amikor én ezt a mai beszélgetésünket megkezdtem, nem voltam a legjobb hangulatban. De rossz sejtelmeim meg se közelítették azt az aggodalmat, amelylyel mostani viselkedésed eltölt. Igen komoly lehetett az a botlás, amelynek nyomában ilyen lázas bűnbánat támadhatott. Hallottam valahol, — folytatta cinikusan — hogy a bűnbánat csak tetszetősebb hangzású szó, melylyel a következményektől való félelmet leplezzük.

Cluny idegesen kacagott:

— Ez nem az én esetem! Itt semmi lehetősége, a legcsekélyebb valószínűsége semmiféle következménynek, már ami azt illeti, hogy a dolog valaha Helén fülébe juthasson. Engem pedig csakis ez érdekel. Ennek a dolognak nincs és nem lesz semmi folytatása... Kivéve hogy az emléket megőrzöm intő tanulságul. Különben itéld meg magad. Elmondom az egészet.

Favereau tiltakozóan emelte föl kezét.

— Pedig nagyon szeretném elmondani — erőlködött Cluny az ő megszokott könnyed módján. — Ez a vallomás megpecsételné az imént tett fogadalmat. És nagy megnyugvásomra volna, ha ismernéd az egész dolgot.

Favereau úgy tett, mint aki kellenlenül beleegyezik s aztán állat tenyerébe mélyesztve, mintha oda se figyelne, várta, hogy mit kell hallania.

Barátjának ez a kénytelen-kelletlen megnyugvása valami bolondos emléket idézett föl a herczeg lelkében, mert egyszerre, látszólag ok nélkül, hangosan felkaczagott.

Fenn, a ház első emeletének egyik nyitott ablakánál Helén fogta föl a hangot mosolygó ajakkal, szívében jóleső melegséggel. Cluny kacagását hallani a legédesebb zene volt neki a világon.

A herczeg, komolyságát visszanyerve, megkezdte történetét:

— Tíz nappal ezelőtt, mikor uton voltam, hogy részt vegyek a tengeri kiránduláson, — Helén tudott erről az utamról — egy csatlakozóállomáson, éppen amikor a vonat már indulni kezdett, megzavartak magányos fülkémben és valami hebehurgya kalauz ugyszólván a nyakam közé dobott egy új utast, egy leánykát. Olyan üdének, egyszerűnek, fiatalnak látszott, hogy — komolyan mondom — abszolút atyai volt az első benyomás, amit reám tett. Segítettem neki, hogy elhelyezze szerény czók-mókját, ami szerteszét hevert a fülkében. Betettem az ablakot, eldobtam cigarettámat és azt gondoltam, vizsgálgatva a szerény arcocskát lesütött szemeivel, ime, a legcsinosabb leány-ártatlanság, akit csak valaha láttam. Világos,

Saison.

A külföldi ügynök.

göndör fürtjeit egy szalag tartotta össze. Az a csodálatos tejfehér arcbőre volt, amit csak ilyen nagyon szőke hajuaknál lehet látni és ajaka mint csukott virágbimbó.

Egy percnyi szünetet tartott. Várt valami közbeszólást, megjegyzést... de hiába. Aztán észrevehetőleg kissé nehéz elhatározással folytatta:

— És elcsacsogott nekem szegyenkező hálálkodások közt valami kis történetet, nem is igen figyeltem oda: hogy szünidei látogatóba megy, hogy lekészt a vonatról, kísérő nénikéjével elkerülték egymást, — különben tudom is én! És olyan szemérmes volt, legalább úgy látszott, hogy az egész idő alatt egyetlen egyszer sem tekintett rám. Mikor megérkeztünk az állomásra, mit tehettem mást, lesegítettem a vonatról, holmijával együtt, és az állomás előtt beültettem egy egyfogatuba. Már éppen válófélben voltunk, a kocsi indult, és esküdhetem rá, hogy nem volt lelkemben, nem is lehetett semmiféle hátsó gondolat, s én úgy álltam ott, kalapomat megemelve... adieu, kisaszszonyom... mint a legatyáibb, legártatlanabb férfi a világon! Mielőtt a gördülő kocsi fordult volna, a leányka hirtelen kihajolt, s most először rám emelte azokat a szerényen lesütött nehéz pillákat és merőn a szemembe nézett. És szemeiben megláttam — megláttam magát az ördögöt.

(Folytatása következik.)

Régi hajnali kód.

Magossarku czipellőink kopogtak,
Arczunk meleg kendőkből kandikált ki;
Ugy fogták jó lovagjaink karunkat,
Mint elmúlt idők kedves figurái.

Egy sarkon, kicsi boltban lámpa égett,
Ügyelve pálinkát töltött a gazda
S míg a munkás itta a drága mérget,
Titkon ráköpött az első garasra.

A sűrű ködből, mint sötét bogárkák,
Nagy-batyus árnyak fel-feltűnedezték,
Két lépésről egymás hátát se látták
S valamennyien egyfelé siettek.

Az állomáson vonat pöfförészett,
Verejtékes szemei sirva nézték
A bus kupéban szundikáló népet
S a kosarán hortyogó kofa-nénét.

A kis pesztonka a gyerekszobában
A csengőszóra felriadt ijedten,
Butácska arcczal szuszogott magában
S hamarjában nem tudta, mit tehessen.

Mi kinn vártunk a hideg kis verandán,
A bál nótáin zümmögtünk, topogtunk,
Legényeink álltak a kapu-alján,
Gyufaláng mellett rájuk mosolyogtunk.

Vadludak szálltak bucsuzva felettünk,
Szemünk feléjük emelni se mertük,
Alattomban egymás arczába lestünk
S halk sóhajunk a hajnalba leheltük.

Balázs Mária.

Tekintettel a hazai színműirodalom óriási fellendülésére és arra a körülményre, hogy ilyenkor tünnek fel hazai piacunkon a külföldi nagy színházi ágensek, ezennel benyújtom édes kis közönségemnek színművázlatomat, amelynek czime: »A külföldi ügynök«. Tehát:

A külföldi ügynök.

(Színmű több változatban.)

Misztér Kalotaszegi, a híres amerikai imprezáriótröszt teljhatalmu és magyar származású igazgatója kábeltelegrammban értesíti Erger Márk zeneműkiadó és színházi ügynökség czéget, hogy megbízottja, Misztér Drake Budapestre érkezik, mert tapasztalata szerint több amerikai város, többek közt Plyth és Little Kytch városok égető szükségét érzik egy tősgyökeres magyar drámának. Erger Márk a következő kommunikét küldi el a lapoknak:

»Mr. Drake Budapest. Drake Scipio, a többszörös milliárdos színházigazgató a jövő héten Budapestre érkezik, hogy a magyar színműirodalom legujabb termékeit az amerikai import fellendülése céljából megvásárolja. Mint értesülünk, a neves milliárdos tíz darab huszezer dollárról szóló csekket hoz magával.«

Mihelyt ez a kis hír a sajtóban napvilágot látott, megjelenik az Erger-czégnél Kréder Lipót, egy híres író, darabom hőse. Krédert az a mélyen szántó tragikum jellemzi, amely minden tragikus hőst jellemezni szokott; tudniillik mindig az ár ellen uszik, ebben a tekintetben Magyarország champion-uszóbajnoka. Más író ugyanis néha ír jó darabokat is, Kréder ellenben csak azért sem teszi ezt. Ő az ár ellen uszik. Más író így gondolkozik magában:

— Miért ne irjak én egyszer jó darabot?

Kréder?... Ő nem! Ő egészen másképp gondolkozik; így:

— Miért irjak én jó darabot?

Szóval hősom lelke mélyén hordja már a tragikus pontot, mely a harmadik felvonásban természetesen vesszővé és sikká tapad. Ez az ember megjelenik az Erger-czégnél és bejelenti, hogy ő a vasutnál fogadni akarja az amerikai ügynököt és a magyar irodalom nevében üdvözölni. A felvonás végén megérkezik Misztér Drake, aki nem ösmervén a helyzetet, kezét fog Kréder Miklóssal, akit az imént csak azért neveztem Lipótnak, mert szórakozott voltam.

Kréder elvezeti Draket egy fővárosi lebujba, ahol leitatja. Ezzel végződik az első felvonás.

Második felvonás nincs. Következik a harmadik felvonás. A leitatott Misztér Drake épp a harmadik darabot hallgatta végig. Még annyira nem részeg, hogy ékes angol nyelven ki ne tudná fejteni a megvadult Kréder előtt, hogy ez a darab sem nyerte meg

tetszését. Kréder csak mosolyog és a hatodik üveg pezsgőt rendeli, miközben a negyedik darabot huzza ki zsebéből. Mистер Drake erre a mozdulatra összerezzen és szerényen megjegyzi:

— Szeretnék hazamenni!... A szállodába! Az ördögbe is!

Kréder:

— Nein! Jetzt kommt á slágástikk.

Drake:

— Ó uram, az ördögbe is, szeretnék már aludni.

Kréder:

— Az ördögbe is, most jön a slágástikk.

Drake:

— Teremburáját! Hát jó! De előre kijelentem, hogy ez a darab sem fog kelleni Plyth városának.

Kréder:

— Vemezén! Teringetét!

És kezdi olvasni a negyedik színművet. Közbe Drake nem akar inni, de Kréder egy gummicso segítségével pezsgőbeöntéseket eszközöl, mialatt folyton olvas. Ez a jelenet igen gazdag drámai momentumokban és originalitás szempontjából az a lényege, hogy Drake az egész jelenet alatt a közönség előtt hajlong és nem érti, mi történik vele. Az orkeszterből halk zeneszó hallatszik, hogy a hangulatot emelje.

A negyedik és utolsó felvonásban a teljesen elázott mистер a boldog Kréder karjába borul, tánczol, dalol, kurjongat, pertut iszik az íróval és végtelenül utálja az ötödik színművet is, amelyet nem fogad el. Mindezt azonban tiszta angol nyelven jelenti ki, mondván:

— You damned scoundrel, get away with your beastly Work!

Kréder erre a közönség felé fordul és így kommentálja ezeket a szavakat:

— Hölgyeim és uraim, mély megilletődéssel adom tudtukra, hogy »Bíbor bimbó« című háromfelvonásos színművemet Amerika összes és nem összes színpadai számára megvették.

A közönség lelkében pedig kérdőjelként ül az örök kétség, vajjon a darabot elfogadták-e, vagy nem. És ez a nyitvamaradt kérdés adja meg drámám kesernyés és érdekes ízét.

Maitre Jacques.

INNEN-ONNAN.

— A Pester Lloyd jubileuma. Az elismeréssel szemben a legtöbb ember olyan, mint a tyúk: kapargál utána. A másik olyan, mint a vizsla: vadászik rá. Aztán van — amíg nem látuk, addig nem hittük — olyan is, mint az ember, ha havazik. Kimegy az utcára azért, hogy a dolgát végzi s tele lesz hóval. Nem tehet róla, nem is bánja. Hát ezek közül való Kohner Adolf, aki csak egyetlen titulus után törte magát, a doktori után, amiért megfizetett becsületes kémiai tudománnyal. A többi csak úgy érte. Lett udvari tanácsos, lett báró. Most pedig a Lloyd-társaság jubileuma alkalmából a Ferencz József-rend középkeresztjét kapta a csillaggal. Ez a csillag azt akarja jelezni, hogy nagyon kiváló emberről ragyog. Ezuttal jelenti is. Szegény Kohner Adolfot szinte sajnáljuk, hogy annyira nyilvánosan elismerik nagy értékét. Mert róla biztos,

hogy nem akar sem ragyogni, sem kitüntettetni. Vonzó egyéniségének talán legvonzóbb eleme a szerénység. Az a finom fajtájú szerénység, mely a lelkiülettől fakad, amely csak látszik, de nem mutatkozik. Ha kellemetlen is neki ez a halmozott elismerés, mégis örülünk neki. Nem az ő szempontjából; hanem az illetékes körökéből. Mégis jó tudni, hogy amikor kitüntetésről van szó, odafönt nemcsak azt nézik: ki jelentkezik, hanem azt is, kit kell felkeresni.

A másik kitüntetett Székely Ferencz, akit a magyar közgazdasági életben így jellemeznek: ő a nyugalom. Abban a szédítő boszorkánytáncban, amit az elmúlt években tőzsde, bankok, részvénytársaságok produkáltak, ő nyugodtan és félelem nélkül maradt a helyén: vezette a rábizott óriás érdekeket a helyes utakon. Most, amikor a király kegye új, magas ordoval ékesítette föl, sokfelől köszönti elismerés ezt a nagytalentumu embert, ki józanságával, bölcsességével a magyar pénzügyi legelső alakjai közé emelkedett. A kitüntetést mint a jubiléus Lloyd-társulat elnöke kapta, de Székely Ferencz barátjai az ő más téren mutatott kiválóságai miatt is örülhetnek neki. Mert Székely mindenütt ott van, ahol kultúráról, jótékonyaságról, szenvedések enyhítéséről van szó, száma nagy az ilyen elnöki és alelnöki állásainak. És ismert dolog, hogy Székely Ferencz nyugalma mily imponáló akkor is, mikor a legizgatottabb felekezetnek összejövetelén és ülésén prezeidál: ő a zsidó konventek elnöke és ez az állása talán súlyosabb officium, mint egy sokmillió intézet feletti uralkodás...

De nem felejtkeztek meg a legfelsőbb körök, dr. Engel Aurél főtitkárról sem, aki ez alkalomból az udvari tanácsosi címet kapta. Érdemeit a magyar jogászvilág már régen sokra becsüli, mert tudományos irodalmi munkásságával nemcsak gazdagította, de jelentős lépésekkel előre is vitte a jogtudományt.

* * *

■ Terstyánszky. A világ egyik legtökéletesebb könyve, amely az élet összes szituációinak megoldását tartalmazza, a Dienstreglement, ezzel a gyönyörű és felemelő mondattal kezdődik: »Minden tiszt szeme egy láncnak, amely a Monarcha trónusáig ér!« Ez a mondat állapítja meg a katonatiszt helyét a modern társadalomban. A megállapítás: a katonatiszt nem tartozik a modern társadalomba. Ő, úgy miként a királyság, a nemesség, a papság, történelmi rekvizitum, létjogosultságát a tradícióknak köszöni, a tradíciókkal együtt él és hal. A modern társadalom antimilitarista, tagadja létalapiját. A katonaság tehát élte érdekében — csakugy mint a papság — kell hogy frontot csináljon a modernséggel szemben, kell hogy hangsúlyozza különállását és ne vegyüljön el a mai társadalmi osztályokkal, kifejezésre juttassa morálját és világnézetét, amelyet ha felad, véle elveszítette létjogát is. Kiegyeznie lehetetlen. Ha valaki gróf és modern, ha konzekvens, parcelláztatnia kell a birtokát, és egy huszártiszt számára, ha szocialista, nem marad egyéb hátra, mint leköszönni rangjáról, vagy konspirálni. Ez az anyagszerűség elve, amely azt mondja: minden legyen az, aminek látszik. Terstyánszky tábornok az anyagszerűség elvének nevében tiltotta meg a tiszték feleségeinek, hogy hasított szoknyában járjanak. Joggal, logikusan, konzekvensen cselekedett. A katonatársadalom élesen elvált a civilétől. A civil: a jövő, a haladás. A katona: a múlt, a kerékkötő. (Ilyen is kell.) A morál új szabadságaival szemben a katonaság védelmezi a magáét, amely a klérusé és az arisztokráciáé is, az ancien régime morálját. Ennek a morálnak az értelmében a férj viselni köteles a felesége cselekedeteinek összes következményeit. Tehát: aki a férjnek parancsolhat, általa utasíthatja a feleségét is. A katonai társadalmat hierarchikusan szervezték, tehát a hadtestparancsnok rendelkezési joga is kétségtelen, és ha apró divat- és etikett-ügyeket rendez vele, azért teszi, mert minden tiszt olyan láncban szem, mely a Monarcha trónusáig ér.

♂ **Wilson napja.** Wilsonnak, az Egyesült-Államok elnökének jó napja volt szerdán. Ezen a napon érte őt a szerencse, hogy a magyar képviselőházban rá hivatkozott egy honatya, akinek nevét már elfelejtettük. A magyar honatya azt mondta, hogy ő egyetért abban Wilsonnal, hogy... Többre nem emlékezünk, de azt határozottan tudjuk, hogy a magyar honatya egyetért valamiben Wilsonnal. Biz ez nagy szerencse és nagy megtiszteltetés Wilsonra nézve, akinek boldogságához még csak az hiányzott, hogy egy magyar honatya egyetértson vele. A nevezetes eseményt kétségkívül megkábelzték az Unió elnökének, akit a magyar képviselőházban elhangzott nyilatkozat nagyon megnyugtathatott. Mert ha eddig lettek volna kétségei afelől, hogy helyesen vélekedett-e erről a bizonyos kérdésről, szerda óta nyugodtan alhatik, mert egy magyar honatya megerősítette őt abban a tudatban, hogy mégsem jár hamis nyomon. Hát egyetérthetne vele a magyar honatya, ha nem lenne tökéletesen igaza? Mi várjuk is az elnök választát, melyben megköszöni a magyar honatyaának azt a kiváló szolgálatot, hogy egyetlen csapással megszüntette az álmatlanul töltött éjszakák gyötrelmeit. Milyen szép, milyen nagy dolog is az, ha valaki egyetért Wilsonnal. Kár, nagy kár, hogy ezt oly kevesen mondhatják magukról.

* * *

♂ **Picquart.** Rövid hírek számoltak be a haláláról. A »nagy affér« hősiei egymásután mennek. Zola széngázmérgezésben hal meg, Picquart pedig leesik a lováról és később meghal az ágyában. Mind a kettő a harctéren pusztulhatott volna, ordító tömeg kórusa mellett, lobogók rázása közben, de a végzet néha stilszerűtlen. Picquart-ra hősi bucsuztatót kellene mondanunk így is, szüksésvut, versekbe sürittetet, hasonlóat ahhoz a tiz-tizenkét jambus-sorhoz, amelyet a shakespearei drámákban szavalnak a hős barátai, amíg a hős — arczán lepellel — hever a szinpadon. »Ez volt a férfi...« A börtön, a száműzetés, a kiközösítés, a sárgaláz, a szoldateszka és minden pokol ellenére tudta szeretni az igazságot, de nem romantikusan, mint Zola, az író, hanem testtelenül is, emberi kapcsolat nélkül, fanatikus erővel, mint a katoná. Zola barátja volt Dreyfusnak. Ő csak az igazságnak volt barátja, aztán hátat fordított a mártírnak és miután megmentette a becsületét, flegmatikusan nyugdijazta. Ha Picquart-ról beszélünk, ezt a levegő-szót érezzük mind az őt érzékünkkel: »eszme«. A modern hőskölteményből pedig csak egy deresfejű, szürke és epés ur maradt meg, aki jelentéktelenül tengeti öreg napjait, egy ember, aki valaha a küzdelem lobogója volt: Dreyfus Alfréd.

* * *

← **A tangó és az érsek.** Egy francia tánczmester kárterítési pört indított — gondolom, százezer frank erejéig — a párisi érsek ellen, mert az a tangó ellen prédikált. Miután pedig — mondja Terpsychore kitűnő tisztelője — az előkelő körökben az érseket még a tangónál is jobban kedvelik, nyilvánvaló és kiszámítható a kár, amit neki ez a végzetes prédikáció okozott. És bár e sorok szerény rovogatója szívből utál mindent, ami csak halvány rokonságban is van a tangó nevezetű legujabb epidémiával, vagy inkább éppen azért, most mégsem fojthat magába egy enyhén kárörvendő fölkiáltást, ami röviden ilyenformán summázható: úgy kell a párisi érseknek. Igenis, úgy kell neki, minék csinál ő még a szószékről is reklámot az ördögnek, aki a huszadik században tánczmesterek álorldájában kísérti az egyházat. Mert hiába szidja őcminenciája a tangót és hiába maradnak el az előkelő kisasszonyok a legelső párisi Eibenschütz tangó-órairól: végeredményében mégis csak a tangónak használt egy — még Párisban is szokatlan és furcsa — pörnek a kiprovokálásával. Föltéve persze, hogy a kipredikálásnak komolyságához és szavahihetőségéhez

nem fér semmi kétség, mert ellenkező esetben csak egy ügyes trükkről van szó, ami különben még mindig elég zseniális egy tangótanártól.

* * *

♂ **A régi Pest utolsó lovagja.** Ki más lehetne ez, mint Kasics Péter. Abban az időben tűnt fel, amikor világváros kezdtünk lenni, amikor a világvárossá fejlődés két csálhatatlan szimptomája jelentkezett: villamos lett a lóvasutból és a panamázás többé nem volt szégyen. Bürokrata volt és forradalmár lett. Élete nagy részén tagja volt egy ezerkaru zenekarnak, — a közigazgatásnak — és amikor egyszerre szolistaává lépett elő, — miniszteri hivatalnokból városatya lett — ez a magáramaradás megriasztotta és váratlan cselekvésekbe kergette bele. Kasics Péter még azok közé tartozott, akiket ez a szó: *köz* meg tudott részegíteni, akik hittek rendületlenül abban, hogy van közérdek, amely különbözik a magánérdekek összegétől, ő még nagybetűvel írta azokat a szavakat, amelyeket mi már kisbetűvel sem merünk használni, ő még hitte, hogy Kasics, a miniszteri tanácsos, és Kasics, a városatya, az két ember, hitte, hogy a politika: nem különböző csoportok érdekeinek egyensúlybahelyezkedése, de a harc a puritánok és a köz elleneségei között. A tévedések közül egy is elég lett volna, hogy életét gerincbetörje. Nagyszerű lendület, temperamentuma, energiája tette, hogy elélt velük hatvan esztendőn keresztül. Ő a régi Pest, a kicsit még kisvárosi Pest utolsó lovagjainak egyike volt, a várospolitikát is lovagi tornának fogta fel, jött azonban feltartóztathatlanul az új, a modern, a villamosos, a panamázó, a világvárosi Pest, és letarolta. A gyászjelentése ezzel a mondattal zárul: Küzdő, harcos férfi volt, — de mint fáradt ember tért vissza a földbe.

* * *

♂ **Az őrgrof.** Az első volt, aki a magyar arisztokrácia előkelő, nagyuri hagyományait felrugta, s beállott azok közé, akik a nemzet fejlődését közgazdasági munkájukkal siettették. És ettől kezdve a bűn erényné lett: napról-napra vesztett meggyőző erejéből a felfogás, hogy a magyar arisztokrata nimbuszát megcsorbitja a munka, presztizsét aláássa a gyár, a bűró, az íróasztal. Az arisztokrácia gondolatvilágának forradalmát jórészen Pallavicini Ede őrgrof fellépésének köszönhetjük, aki odaült a bankkapacitások közé és előteremteni segített sok olyan vállalatot, melyek elsőrangú tényezői lettek a magyar gazdasági életnek. A halál is munka közben érte s így szinte harmónikus egészzé kerekítette ki azt a karriert, amely a munkával kezdődött és munka közben ért véget. Régebben az arisztokrácia körében halálnak se volt szép az ilyen vég. Ma erről is másképp gondolkoznak, ami szintén nem utolsó érdeme az őrgrofnak.

* * *

← **Negyven év.** Egyre ritkább lesz a modern, egoizmust hirdető világban azoknak a száma, akik az altruizmus szinte romantikusnak tetsző kék virágát választják jelvényükkül. A közért hozott áldozatok, önzetlen munkásság egyre kevesebb szívet lelkesít és éppen azért kétszeresen kell megbecsülnünk azokat a keveseket, akik a humanizmus és az emberi közösség gondolatának kiépülésén fáradoznak. Gara Miksa hosszú, négy évtizedet meghaladó önzetlen közéleti működésének méltó jutalmát látjuk abban a királyi kéziratban, amely a dászentmiklósi előnévvel és magyar nemességgel tünteti ki a fővárosi társaság kedvelt és ismert tagját. A Belvárosi Kör és Takarékpénztár alapításával, a magyar közgazdasági élet konszolidálása körül kifejtett munkásságával mindenképp rászolgált arra, hogy legfelsőbb helyről is honorálják fáradozásait, de különösen a jótékonyaság terén szerzett érdemei tanuskodnak arról, hogy Gara Miksában az emberszeretet és igazi kultura kiváló képviselője részesült megbecsülésben.

SZINHÁZ.

Gordon Craig.

— »On the Art of the Theatre«. London, William Heinemann. —

»A színház művészete felől«: ez alatt a szerény czim alatt egy egész művészi forradalom anyagát kapjuk. Csodálatos: nem sercseznek minden mondatban gyújtószinórok, nem robban fel minden oldalon egy gondosan készített gondolat-bomba, a hangulat nem puskaporos, — csak egy derűs, termékeny kedély veti tavaszi fényét a jövő felé s ettől az egyszerű sugárzástól lassan, szinte észrevétlenül, új gondolatok nyílnak bennünk, új vágyaink támadnak, mindent másképp látunk, a tetterőnk friss nedveket kap: szóval benne vagyunk egy forradalom kellős közepében. Tehát ez volt a viharfészek. Belelátunk a *Staniszlavszki*, *Bakst*, *Márkus László Bánffy Miklós* gróf inspirációiba; agnoszkáljuk a *Reinhardt* merészességét s a *Hevesi Sándor* színpadi esztétikáját.

Őszintén szólva: messze érezzük magunkat e színpadi forradalom — majd azt mondtam: hajdani — szenzációitól, majdnem olyan messze, mint a *Gordon Craig* színházművészetének bekövetkezésétől. *Gordon Craig* igen messze mutat. Ezért ragadja magával e kötet olvasóját is, aki, mikor már harmadszor-negyedszer nyitja szét a könyv tábláit, úgy érzi, hogy egy korszak ajtaján nyit be. Tipikusan angol zseni *Gordon Craig*, mosolyogva, nyugodtan, szerényen, a gyermek naivitásával ugrik a jövőbe. A stílusa tanáros, oktató, szinte sértően jóindulatu, a gondolatmenete iskolás, néha önképzőköriesen együgyű. A legmerészebb gondolatait olyan jó szívvvel, nyugodtan formulázza, mintha köztudomású tényeket közölné. De a forradalma: egész és végzetes. Nemcsak az erő báját, de a naivítás monumentalitását mutatja. Különösen szemérmesek az angol zsenik.

Nem tudjuk megmagyarázni magunknak azt a lábrakapott előítéletet, amely az angol fajt, mint tipust, bornírtak tartja, s bár erkölcsi erejét, nemzetfentartó nagyszerű tulajdonságait elismeri, a világ szellemi vezetésében való szerepét elhanyagolható mennyiségnek tartja.

Banálisan könnyű a körültkéntés, még akkor is, ha csupa világot inspiráló nevet akarunk csak említeni. Az irodalomban: *Shakespeare*, *Dickens*, *Byron*, *Walter Scott*, *Carlyle*, *Macaulay*, *Kipling*, *Shaw*, *Wilde*, mindegyik hatalmas lökést adott az egész világ irodalmának. Néhány őszerejű filozófiai forrás-koponyát említünk: *Bacon*, *Hobbes*, *Locke*, *Hume*, *Darwin*, *Spencer*. A modern impresszionista piktura *Turner*-nél kezdődik. Az angol preraffaeliták az egész világot hódították meg s új iskolát adtak. A modern műkritika *Ruskin*-tól és *Walter Pater*-től tanult beszélni. A modern dekoratív művészetnek angolok az atyamesterei: *William Morris*, *Walter Crane*. A modern lakásművészetben *Bailey Scott*-nak van a legszebb hangzásu neve. S minden, amit alkotnak, szolid munka, az örökkévalóság számára készül. Honnan indult ki a legmodernebb színházművészet? A *Gordon Craig* tanaiból s művészetéből. Ő vitte bele világnézeteszerű teljességgel az impresszionizmust a színház művészetébe. S ezzel a színházművészetet absztrahálta minden más — vele kapcsolatos — művészettől: a színdarabtól, a színésztől, a diszlettől, a táncztól. Ezek a művészetek *Craig* szerint mind azt a külön, felettük álló egységet, azt a művészetet fogják szolgálni, amely több, egységesebb, összefoglalóbb mindnyájuknál, egészen a színház művészete, amely még nincs itt. A színpadi impresszionizmus is csak éppen olyan, hogy előkészíti ezt a messze jövőt, amely egyenes folytatása lesz a naiv színpadoknak, amelyeken még mozgással, mimikus tánczczal játszották el a drámákat.

Még élénken emlékezhetünk reá, milyen fontos jóindulattal aprították a fülünkbe a műkritikusok az impress-

zionista képek igazait: hogy az egység a fontos, a részletek akár vázlatban maradhatnak; egy benyomás a cél, amit a művész érzett s érezteni akar; ezért az egy benyomásért van minden ennek sem kell asszociatív hatnia, téma nincs, egyedüli igazság: a hatás ereje, hogy ugyanazt érezzük, amit a művész érzett, anélkül hogy tudnók, miért? Érzéki, majdnem zenei hatásért dolgozott ez az impresszionizmus, a kifejezhetetlent, a szavakba sem foglalható lényegét akart éreztetni; nem gazdagítani, csak megfogni akart bennünket az élvezet pillanataira s ezzel el is vágta magát teljesen az erkölcsi világtól. Önmagáért való művészet, l'art pour l'art lett. A művész azért dolgozott, kinlódott, verejtékezett, hogy a munka megérésének pillanatában »ráugorjék a vászonra« s képébe izgassa azt a bizonyos hatás-egységet.

Az impresszionista művészetnek ezt az egység-keresését vitte bele *Gordon Craig* a színház művészetébe. Őelőtte minden előadás: egy mű; maga az előadás nem a darab s nem a színészek játéka és nem a bedekorált színpad. Ezért nő előtte mérhetetlenül nagy a a rendező szerepe. A rendező az, aki ezt a művet: az előadást, létrehozza. Ő a színházművészet művésze. Értenie kell a színészhez, a tervezéshez, a színpadi mechanizmusokhoz, kosztümökhöz, még a parókákhoz is, s emellett: egyéniségnek kell lennie, aki önálló művészi alkotásra képes. *Craig* kreálta azt a modern rendezőt, akinek műalkotásait még a színészek alkotásainál is nagyobb figyelemmel tárgyalja a szinikritika. Leghíresebb ilyen rendező persze a fürge *Reinhardt*. A *Craig* tanai teszik érthetővé az ő idomító munkáját. A színészeit valóságos drill alatt tartja. Megcsinálja a színben, rajzban a darab benső hatásával rezonáló színtereket, megkomponálja az előadás hangját elejétől-végig, megcsinálja a darab mozgalmának összefüggő ritmusát (a cselekmény majdnem tánczczá válik), mindezt egy benső egységes alapézés szerint, s ebbe a műbe betöri, beolvasztja a mozgó és beszélni színesz-matériát. Színészi felfogás nincs, csak rendezői felfogás.

Craig szerint a színész a legnagyobb akadály a színház művészetének. Csak az ő kiküszöbölése után beszélhetünk majd színházművészetéről. A színészt igen megbízhatatlan matériának tartja, — nem szabad az indulataira bízni őt, mert az indulat: vihar a testben, amely elrontja a mozdulatokat s megbolygatja az egész mű művészi egységét. A *Craig* ideálja: az über-marionet.

A beszélő színész ellentmond a színházművészetnek. A színházban nem hallgató-közönség, hanem néző-közönség ül. Ez a *Craig* művészetének sarkatétele. Csak amit a közönség lát, csak az játszódik le benne egyidejűleg az előadással. Ez az igazi közösség színpad és közönség között. A beszéd a közönséget a legtöbbször zavarja, a nézőtér distancziakülönbségeit zavaró elemekké teszi, a darabban párhuzamos figyelmet asszociációkkal rángatja előre-hátra. A beszéd akadályozza a mű egységét, a tiszta művészi hatást. De különben is: egy színdarab, mondjuk a »Hamlet«, be van fejezve, mikor a szerző az utolsó mondat után pontot tesz. A hatás médiuma itt az olvasás. Ilyen műremekek nem szorulnak *Craig* szerint a gesztusok, mozdulatok pótlásaira. A jövő rendezőjének az egész »Hamlet« csak téma, amiből a saját eszközeivel a színházművészet számára esetleg nagyszerű színpadi műremekeket produkálhat. A »Hamlet«-nek nem az a rendeltetése, hogy előadják, hanem hogy elolvassák: így szeparálja *Gordon Craig* a költői és a színházművészeti feladatokat.

A *Craig* tanainak professzora: *Reinhardt*, egy zenével kísért mimikus drámában: *A csodá*-ban mutatta be ezt a telivér színpadi impresszionizmust. Ez az impresszionizmus nem az erkölcsi énünkre, kizárólag az érzéseinkre, sőt elsősorban: az érzéseinkre akar hatni. Végző célja: szimbolikus impressziók keltése. Ezzel a szimbolizmussal kapcsol-

lódik a művészet magasabb feladataiba, mert ezzel próbál közös emberi érzéseket fölidézni. Az egész irány gyökérgondolata: a természethez való visszatérés; az ősemberhez szól ez a szinpad impresszionizmus, az örök ősemberhez, aki csak remek érző állat, nem erkölcsi s nem társadalmi lény. Mindazt a gondolati kulturát, amely mai fogékonyágunkat megadta, kivonja a forgalomból ez a szinpad művészet; nem egy közösséggel, csak az individuumok tömegével, a huszadik század kényes ősembereivel keres biztos, ellenállhatatlan érzéki kapcsolatot.

A Craig egyoldalú, hatalmas forradalma máris nagyszerű kifejezési eszközöket, új hatáslehetőségeket adott a szinpad művészetének. Ezzel a szinpad impresszionizmussal párhuzamosan egy másik szinpad forradalom készül. Az, amelyik a szinpadot a lélek elmélyedéseinek ajánlja föl, a szavak puritán őseréjével akar dolgozni s a színházat az örök kulturember templomává akarja ismét tenni.

Talán e kettőnek: a bensőségnek s az abszolút hatásnak összeolvadásából fog kialakulni valamikor a jövő abszolút színházművészete, amiről Craig eddig oly dus termékenységgel s világraszóló hatással álmodott

Halasi Andor.

Kiss József-matiné a Népopera-ban. Abból a ragyogó ünnepsorozatból, amivel az ország Kiss Józsefet jubileumán köszöntötte, csak egy fórum hiányzott eddig: a szinpad. Az akadémia díszterme, a hivatalos ünneplés, az utca ovációja, a levelek és sürgönyök ezrei után most megmozdul a kulisszák nagyszerű világa is, hogy hódoljon a lírikusnak, ki nem irt ugyan soha *kifejezetten* drámát, de a verseiben izzó ezer tragédiával szerepet juttatott a színésznek, a diseusnak, az énekesnek, a zeneszerzőnek egyaránt. A vasárnapi matiné elé, melyen a főváros első művészei és művésznői fogják a sokezernyi közönség előtt interpretálni Kiss József poézisét, különösen két okból nézünk várakozással: a költő produkciója és *Fedák Sári* fellépése miatt. A költő, úgy tudjuk, humorának és szatirájának minden csillogásával teljes jegyzeteket fog felolvasni, melyek aranyos, éretten mosolygó tónusukkal külön szenzáció lesznek — és *Fedák Sári* ezen a matinén fog drámai színésznővé avatódni. Az ő bájjal és okossággal teli szinpad művészete Kiss József versein át fog elérni a tökéleteshez, a színeken, a rímek mimikáján keresztül a tiszta, nagyszerű drámaisághoz. A vasárnapi matiné eseménye lesz a magyar művészetnek.

Kálmán Imre. Az előkelő mult gyakran teher és akadály. Kálmán Imre zeneesztétikusból lett operettkomponista. Esztendőkön keresztül harcolt az izlés nemesítése érdekében, védte a művész igazát a közönséggel szemben, végül pedig operettet irt. Amit jobb keze művelt, az ellen tiltakozott a bal, amit a zeneszerző leirt, azt kifogásolta a kritikus. Mennyivel könnyebb volt ezzel szemben például Lehar helyzetét, aki mint katonakarmester épp annak az igazolását látta maga előtt napról-napra, hogy nincs olyan trivialitás, amely a publikumnak ne tetszenék, hogy az operett-siker egyik titka: bátran közönségesnek lenni, és hogy a közönség nem is olyan kiszámíthatatlan, amilyennek látszani szeretne, sőt ellenkezőleg, a kiszámíthatóságához szükséges egyenlet — egyenlet? — pedig így hangzik: $2 \times 2 = ?$ Kálmán Imre finomabb és komplexebb utakon törekedett ugyanannak az eredménynek: a sikernek az elérésére, mint katonakarmester-kollégája és lassan — de biztosan — terjedt világhíre bizonyíték amellel, hogy az operettközönség sem homogén és jobbik részéből is megélhet egy komponista. Kálmán Imre a *Tatárjárás*-ban megmutatta, hogy lehet intellektuál operettet is írni: zenés vigjátékot. Az *obszós* az utolsó évek termésében az egyetlen

operett, amelyben a két legfontosabb művészi követelmény érvényesül: 1. van egységes stílusa (a biedermeier) és 2. fajizamata (a Bach-kor magyar zenéje). A *kiskirály* esztétikai szempontból nem jelent fejlődést, technika dolgában azonban annál inkább. Kálmán orkeszter-technikája meglepően kifinomodott, apart. Amit tanult, nem ballaszt, nem akasztja meg munkájában, hanem segíti. A kiskirály azt is bizonyítja, hogy nem kell szükségképpen ordinaire izlésűnek és dilettánsosan képzett muzikusnak lenni annak, aki meggyőződéssel akar sikeres operettzenét csinálni. A közönség szégyenkezés nélkül tapsolhatott a premiéren. A *Népopera* előadása igen jó. *Berky Lili*: új primadonna-stilus, ő sem nem gyújtó démon és érzélgős angyal sem. Elegáns és distinguée. *Sziklay Kornél*ban Pest ellenállhatlan humora szólal meg.

Művészet.

Erdélyi szőnyegek.

A magyarországi törökvilág utolsó emlékei vonulnak fel az Iparművészeti Muzeumban, mint színes, messzi álmok, amelyeket egy fantasztikus, régmúlt kor hagyott reánk, egy kor, amelyet mi már alig tudunk rekonstruálni; hacsak nem ezekből a szőnyegek közül, amelyek a maguk eleven, századokon át sem halkuló beszédével bizonyítják, hogy a messzi Kelet idégen fiai valaha a mi csendes bérceink között otthon voltak. Itt jártak, itt kereskedtek, beletartoztak a nemzet életébe, alkudoztak, vásárt kötöttek és a jó vásárok öröme fogadalmi szőnyegekkel ajándékozták meg a művészetben szegény gyaurokat. Az igazhivők elmúltak, hatalmukat elfujta az idő, a gyaur erő felülkerekedett Allah népén, amely ma szegényebb és szerencsétlenebb, mint valaha, de művészetének, kultúrájának diadalmas emlékeit nem veszíthette el. Azokat a gyaurok is tiszteltben tartották, s íme ma is nagy büszkén, gőgös öntudattal mutogatják, mint a nemzet multjából való rangos kincseket.

A büszkeségnek és öntudatnak megvan a maga jogsultsága, mert az az érték, amelyet az erdélyi szőnyegek képviselnek, külön egység gyanánt szerepelteti Erdélyt az alkalmazott művészet nemzetközi leltárában és elsőrangú szerepet juttat neki abban a különös értékelésben, amely ma a keleti szőnyegeknek az egész világon kijár. A finomodó kultúra egyre nagyobb és nagyobb szomjúsággal veti magát a hajdani művészet kiváló alkotásaira s ezek között első sorban a szőnyegekre. A szőnyegkultusz ma szinte hihetetlen mérvet öltött nálunk és másutt, s ha más nem, ez a körülmény megállapítaná az Iparművészeti Múzeum kiállításának fontosságát. De a kiállításnak az emberek hajlamain és az általános diváton kívül sokkal nagyobb, tudományos jelentősége is van, mert kitűnő alkalmat nyújt a szőnyegkérdés végleges elintézésére, azokra a meghatározásokra, amelyeknek a múzeum terjedelmes és a tudományos apparátus végtelen lelkiismeretességével kidolgozott katalógusában részben eleget is tett, de amelyeknek folytatása is várható. A kiállítás a szőnyegtudomány történetében jelentős és határozó dátum s ez a tény már megállapítja a múzeum munkájának előkelőségét.

De mindezek a komoly részleteken felül itt vannak maguk a szőnyegek, távol Ázsia gyönyörűségei csodái, amelyek között jární szédítő öröm. Megmámorosodni a színek buja illatától, beleveszni a vonalak ezer csalóka furfangjába, megsiketülni az arabeszkék hizelgő énekétől, belefutni a nagyszerű, álmos, bódult, álomlátó hangulatba, amely a szőnyegek felénk árad. Elképzelni Ázsiát, napfényes kikötőket, gazdag és ragyogó várost, hosszú sorokban

hajtott tevéket, göngyölt, félve rejtett csomagokat, a prédára leső beduint, a Mekka felé hajlongó kopasz kalmárt, a tárfeji mézes beszédét, a meglepetést, midőn a csomag széthull és a szőnyeg színes foltjai lehullnak a földre, és a kereskedőt, amint ravasz szemmel fürkészi áldozatát. És Erdélyt, a várakban rejtőző kapitányt, az ezüst kupákat, a havas ormokat, eldugott völgyeket, kis fatemplomokat, csikorgó, fagyos vásárnapi reggel a dombháton a templom felé igyekvő magyarokat, az ég felé szállongó kálvinista éneket és a templompadokon a pogány Kelet engedelmes, puha gyermekeit. Ázsia művészete és Erdély multja él ezekben a szőnyegekben, amelyek a háremek honából, langyos déli tengeren át érkeztek a református templomokba, hogy itt éljék soha el nem muló életüket. Megérintjük őket és ópiumos álmok füstje és a zsoldárok puritán dallama egyszerre száll fel belőlük. Csodálatos szőnyegek, csodálatos álmok, csodás Kelet és rejtelmes, mindig-titok Erdély!

J. P.

IRODALOM.

Arisztokratizmus. Egy kocsiderék bonbon, egy vagon osztriga, egy könyv telistele aforizmákkal. »Némely hanyag és töredékes eszméje Theodor D'Ikhassar uriembernek.« A paradoxonokon ne tessék megütközni. Ez a természetellenes forma természetes megnyilatkozása a ma élő, állítani nem tudó embernek, aki tulontul világosan lát és a dolgokat mindég két reflektorral, két színes lámpával, két ellenkező filozófiával világítja meg. *Ujhelyi* Nándor abban a szellemi légkörben él, mint *Baudelaire*, később *Wilde* és aztán *Shaw*. A polgári bomlás játékat, a XIX. századbeli divatot, a »fin de siècle«-t modern reakció követte, az új arisztokratizmus. A könyv írója át van fűtve tőle, oly erősen és végzetesen érzi ennek a megcsontosodott, már iskolaszerűvé vált forradalomnak minden tanát, hogy az írását nem tarthatjuk sem csepürágásnak, sem utánérzésnek, sem affektációnak. Igaz, hogy külföldön ennek az arisztokratizmusnak gyökere van, gazdag lordok és blazírt monsieur-k fejlesztették ki a manikűrözött körmök, a selymek, a szellemi elegancia kultuszát és azok beszéltek amerikai yachtokról, akik utaztak is rajtuk. De a magyar dandy talán mindezt végzetesebben érzi, hiján a gazdagságnak, az ellentét erejénél fogva. Neki koplalnia kell, hogy végigegyék egy inye szerint való souper-t. Szegény *Reviczky* Gyuláról írják, hogy hetekig aludt kávéházakban, lyukas cipőkben, rongyos kabátban s aztán, mikor megkapta a verseiért járó tiszteletdíjat, nem ebédelni ment, hanem czilindert vett. A fényűzés nem pazarlás, de keserves koldusi szükség is, sok embernek, — *Ujhelyi* Nándornak is — és én megértem azt a koldust, aki lakkcipőre, kuglerre és kölni vizre koldul. Ha végiglapozom a könyvét, — ezt az esztétikai szakácskönyvet — sok helyütt elcsodálkozom azon, hogy itt termett. *Petőfi* Sándor jut eszembe, aki Szalkszentmártonban, Koltán, Dunavescén írta legszebb verseit, nem látta a tengert, és nem kis megdöbbenéssel veszem észre, hogy e könyv fiatal írója kámeákról, serlegekről, briliánsokról beszél s azt írja le, hogy csöppen le a zöld mártás a tengeri rák piros hátára. Igaz hang ez? Meg vagyok róla győződve. Az író átélte azt, ami nincs előtte, a vágya inspirálta. *Ujhelyi* Nándor különben nincs elszigetelve a literatúránkban. Az 1848-as demokrata forradalom után tömegesen jelentkeztek a magyar dandyk, többnyire vagyonos polgári családok fiai, akik a belvárosban szalonéletet éltek, francziával keverték a magyar szavakat és reakciót keltettek a paraszti pongyolasággal szemben, amelynek nemcsak lángeszei, de kontárjai is voltak. A lippai születésű *Degré* Alajosra gondolok, akinek biedermeieres nyakkendőjét bomlott hölgyek bámulták, *Bérczy* Károlyra, a »Gyógyult seb« szerzőjére, az »Anyegin« halhatatlan fordítójára, a német-

francia-angol nyelvű *Hugo* Károlyra, akinek a családi neve Bernstein volt és drámákat írt, a tragikus *Czakó* Zsigmondra, aki később pisztolyal lötte át szép, fájdalmas fejét. Mindegyik dandy, magyar dandy, finom és művelt, meghasonlottan európai és boldogtalan. Egy sikeres demokratikus forradalom után új arisztokratikus forradalmat hoztak. Érdekes, hogy *Ujhelyi* Nándor is az új lira forradalmi aktáinak lezárása után jelentkezik. A régi magyar dandykkel tart testvériséget. Ma pedig külön hely illeti meg őt.

KÖZGAZDASÁG.

A Ganz-Danubius részvénytársaság sikerei. Emlékezetes étepe-ot jelent a magyar ipar történetében az első magyar dreadnought vízrebocsátása. Ami érdem ebben található, az kétségtelenül a *Ganz-Danubius* részvénytársaságé, amelynek két vezetőemberét a király a minap a *Ferencz József-rend* középkeresztjével tüntette ki. *Asbóth* Emil miniszteri tanácsosról, a vállalat vezérigazgatójáról, és *Baumgarten* Henrikről, a társaság ügyvezető igazgatójáról van szó, akiknek a *Szent István* hadihajó megalkotásának nagyszabású és korszakos munkájából a legelőkelőbb, de egyúttal a legnehezebb rész jutott. Fiuméből, a fejlődésében olyan gyanakvó szemmel kísért és lenézett magyar kikötőből egy csapásra nemcsak haditengerészeti szempontból is fontos pontot varázsoltak, hanem a magyar vas- és gépipar fejlődésének is olyan bázist teremtettek, amelyet most már barátaink és ellenségeink is egyaránt kénytelenek lesznek komolyan venni. Akik a dreadnought-avatáson lenjártak Fiumében, azzal a meggyőződéssel tértek vissza, hogy az új hadihajó nemcsak a véres öldöklés modern szerszáma, hanem a békés polgári munka elismerésméltó eredménye és egyben pedig a magyar vasipar jelentős térhódítása is.

Felelős szerkesztő és kiadótulajdonos: KISS JÓZSEF.

Sápkóros fiatal lányok használják fejlődési korban a Kriegner-féle Tokaji China vasbort. Üvegje 6 korona, kis üveg 3 korona 20 fillér. Kapható a Kriegner gyógyszerárban Budapest, VIII., Kálvin-tér.

Gulliver

A prima
**kaucsuk
cipősarek**
a kaucsuk sarkok
királya!

rendkívül olcsó, mert kaucsukból készült.